

PÄIHDEKUNTOUTUVAN ISÄN VANHEMMUUDEN TUKEMINEN

Isien kokemuksia ja työntekijöiden näkemyksiä
A-klinikkasäätiön Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla
ja Tampereen kaupungin perhetukikeskus Päiväperhossa

Tiina Harju ja Anna-Leena Taivalaho
Opinnäytetyö, kevät 2013
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalialan suuntautumisvaihtoehto
Sosionomi (AMK) +
lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Harju, Tiina & Taivalaho, Anna-Leena. Päihdekuntoutuvan isän vanhemmuuden tukeminen. Isien kokemuksia ja työntekijöiden näkemyksiä A-klinikkasäätiön Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla ja Tampereen kaupungin Päiväperhossa. Diak Etelä, kevät 2013, 76 s., 3 liitettä.

Diakonia ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosiaali- ja kasvatusalan suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten A-klinikkasäätiön ylläpitämässä Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla ja Tampereen kaupungin perhetukikeskus Päiväperhossa tuettiin päihdekuntoutuvien isien vanhemmuutta, miten palvelun tarjonta kohtasi heidän tarpeensa ja miten sitä voitaisiin edelleen kehittää. Tutkimuksella haluttiin tuoda esille isien kokemuksia sekä työntekijöiden näkemyksiä isien saamasta tuesta vanhemmuuteen. Tarkoituksena oli tutkia päihdekuntoutuksen merkitystä isydelle, isien tarpeita vanhemmuuden tueksi sekä tutkimukseen perustuen tuoda edellä mainituille palvelun tarjoajille kehitysideoita toteutettavan isätyön kehittämiseksi.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena ja kohderyhmänä olivat päihdekuntoutuvat isät. Tutkimus toteutettiin yksilöhaastatteluin kahdeksalle kohderyhmään kuululle palvelun käyttäjälle sekä edellä mainittujen yksiköiden johtajille ja kolmelle työntekijälle. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Tutkimusmetodeina käytettiin teemahaastattelun ohella osallistuvaa havainnointia, isien ryhmätoiminnassa mukana ollen, sekä toteutettiin isien ryhmäkeskustelu aiheeseen liittyvästä teemasta. Saatu materiaali analysoitiin sisällönanalyysillä.

Isyys koettiin motivoivana ja kannustavana tekijänä päihdeettömyydelle. Merkittävänä perheen kokonaiskuntoutumisen näkökulmasta nähtiin isän huomiointi hoidossa ja kuntoutuksessa jo raskauden alkuvaiheesta lähtien. Isän asema äitiin verrattuna todettiin suhteellisen tasavertaiseksi päihdekuntoutuksessa. Päihdekuntoutuvan isän kohtaamisessa ja tukemisessa todettiin olevan kehitettävää, etenkin valtakunnallisella tasolla. Tutkimuksessa ilmeni, että keskustelujen merkitystä isyyden ja päihdekuntoutumisen tukena ei voida vähätellä; etenkin yksilökeskustelut koettiin tärkeinä. Esille nousi myös asiakaslähtöisyyden, arvostavan kohtaamisen ja luottamuksellisuuden tärkeys. Myös perheen kanssa toimivien työntekijätahojen keskinäinen yhteistyö nähtiin isää tukevana. Kehittämiskohtana isät ja työntekijät kokivat muun muassa yhdessä lapsen kanssa toteutettavat toiminnalliset menetelmät sekä ohjatut toiminnot, kuten isäryhmät.

Asiasanat: isyys, päihdekuntoutus, asiakaslähtöisyys, kohtaaminen, kvalitatiivinen tutkimus

ABSTRACT

Harju, Tiina & Taivalaho, Anna-Leena. Father's parenting support during the drug rehabilitation. Fathers' experiences and the views of employees in A-Clinic Foundations' Järvenpää Addiction Hospital's Family rehabilitation unit and in the Support Centre Päiväperho of Tampere city. 76 p., 3 appendices. Language: Finnish. Spring 2013. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education + kindergarten teacher official qualification. Bachelor of Social Services.

The aim of the study was to examine how father's parenting was supported during the drug rehabilitation, how did the provision of services meet their needs and how it can be developed in A-Clinic Foundations' Järvenpää Addiction Hospital's Family rehabilitation unit and in the Family Support Centre Päiväperho of Tampere city. The aim was to bring out fathers' experiences, as well as the views of employees. The purpose of the research was to examine the importance of the drug rehabilitation for paternity, fathers' needs for support their parenting and bring out development ideas for paternity work.

The research method used was qualitative research and the focus group was fathers in drug rehabilitation. The research was conducted by organizing individual interviews with eight service users from the focus group and interviewing three employees and directors of both above-mentioned service providers. Interviews were recorded and transcribed. Alongside theme interviews, participatory perception by attending to the fathers' group activities and conducting group discussion about theme related subject, were used as research methods. The obtained material was analyzed by using content analysis.

Paternity was considered as motivational and the supportive factor for the drug-free lifestyle. The significant factor in the overall rehabilitation of families was the perceived attention fathers received in the treatment and rehabilitation from the early part of the pregnancy. The position of the fathers compared with the mothers in drug rehabilitation was considered relatively equal. The encounter and support fathers received in drug rehabilitation should be developed, especially at the national level. Our research brings out the significance of conversations as a supporting factor for paternity and rehabilitation is not to be trivialized; especially individual conversations were considered important. Also elicited was the importance of customer-orientation, respectful encounter and confidentiality. Cooperation of different employees working with the family was considered as supportive of paternity. Among other things, functional methods jointly carried out with children and controlled activities such as father groups were considered development points by fathers and employees.

Key words: paternity, drug rehabilitation, customer-oriented, the encounter, qualitative research

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	6
2	ISYYS	8
2.1	Isyyden merkityksen muutos	9
2.2	Isyys käsitteenä	10
2.3	Isän ja lapsen välinen kiintymyssuhde.....	12
2.4	Koetun lapsuuden vaikutus isyyteen ja päihdeongelman syntyyn.....	13
3	PÄIHDEKUNTOUTUS ISYYDEN TUKENA	16
3.1	Laatusuositusten merkitys.....	17
3.2	Lastensuojelu	18
3.3	Päihdetyö	19
3.4	Moniammatillisuuden merkitys päihdekuntoutuksessa	20
4	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET	22
4.1	Aiemmat tutkimukset.....	23
4.2	Tutkimusetiikka.....	25
4.3	Haastattelu	26
4.4	Teemakeskustelu ja havainnointi	27
4.5	Sisällönanalyysi.....	28
5	TUTKIMUKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖT	29
5.1	Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosasto.....	30
5.2	Perhetukikeskus Päiväperho	31
6	TUTKIMUSPROSESSIN KULKU	32
6.1	Tutkimuskysymys ja tutkimusmenetelmät	32
6.2	Tutkimuksen kohderyhmä	34
6.3	Haastattelujen toteutus	34
6.4	Analyysiprosessin kuvaus.....	35

7 TUTKIMUSTULOKSET	38
7.1 Isän asema.....	39
7.1.1 Arvokas kohtaaminen.....	40
7.1.2 Oikeudenmukaisuus	43
7.2 Isyyden merkitys.....	43
7.2.1 Lapsuuden kokemusten vaikutus isyyteen	44
7.2.2 Isyyden merkitys kuntoutusmotivaatioon	46
7.3 Vanhemmuuden tukeminen	49
7.3.1 Läheisverkosto	50
7.3.2 Vertaisryhmät ja vertaistuki	51
7.3.3 Perhekuntoutus ja korvaushoito.....	52
7.3.4 Muu ammatillinen tuki ja verkostokeskeinen työskentely	54
7.4 Päihdekuntoutuksen haasteet	56
7.5 Tutkimuksessa esille nousseet kehityskohdat.....	60
7.5.1 Yksilökeskustelut	60
7.5.2 Toiminnallisuus ja isäryhmät	61
7.5.3 Luottamuksellisuus.....	62
7.5.4 Yleistä kehitettävää	63
8 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	65
9 LÄHTEET	69
LIITE 1: ISIEN HAASTATTELUKYSYMYKSET	74
LIITE 2: JOHTAJIEN/ TYÖNTEKIJÖIDEN HAASTATTELUN AIHEET	75
LIITE 3: SUOSTUMUS HAASTATTELUUN OSALLISTUMISESTA.....	76

1 JOHDANTO

Isyys ja miehen rooli perheessä on muuttunut viimeisten vuosikymmenien aikana huomattavasti. Yhteiskunnallisen kehityksen myötä ja tasa-arvoajattelun lisääntyessä naiset ovat siirtyneet kodinhoidosta miesten rinnalle työntekoon ja tämä on johtanut miehen aseman muutokseen. Aiemmin miehen tärkeimpänä tehtävänä on ollut perheensä elättäminen ja täten hän on saattanut olla hyvinkin etäinen lapsilleen. Tänä päivänä isät haluavat osallistua kodinhoitoon ja lasten kasvatukseen siinä, missä äiditkin. Isien asemaa kasvattajana sekä huoltajana onkin alettu nostamaan yhä enemmän esille ja isyyttutkimukset lisääntyvät. Vanhemmuus tuo mukanaan epävarmuutta ja lapsen varhaiskasvatus on myös isän oman sisäisen kasvun ja muutoksen aikaa. Ulkopuolinen tuki päihdekuntoutuvien isien vanhemmuuteen on tarpeellista ja vahvistaa isyyttä.

Päihteiden riski- ja liikakulutus on Suomessa yleistä ja yhteiskunnallisena ilmiönä siihen linkittyy hyvin usein myös taloudellisia sekä mielenterveydellisiä ongelmia. Vuorovaikutustaidot ja sosiaaliset suhteet kärsivät ja syrjäytyminen lisääntyy. Nyky-yhteiskunnan vaikutus perhe-elämään näkyy niin vanhemmissa kuin lapsissakin paineiden lisääntymisenä. Riittämättömyyden ja pärjäämättömyyden kokemukset kasvavat, yksinäisyys lisääntyy ja ongelmia paetaan etsimällä helpotusta päihhteistä. Päihhteestä tulee yksilön tuki ja turva, mikä luonnollisesti vain heikentää yksilön asemaa yhteiskunnassa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnallisen Kaste 2012–2015 kehittämissuunnitelman yhtenä tavoitteena on vähentää syrjäytymistä, kuten mielenterveys- ja päihdeongelmia kehittämällä osallisuutta edistäviä ja tukevia työmuotoja. Toisena toimenpiteenä on luoda yhteistyössä julkisen sektorin, järjestöjen ja yritysten kanssa kannustavia ja kohdennettuja keinoja riskiryhmien hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä kehittää lastensuojelun avohuoltoa ja perhehoitoa. (STM 2012, 20–21, 23.) Päihdepalveluita järjestettäessä on myös huomioitava oikea-aikainen tuki sekä päihdeongelmaisten ja heidän

läheistensä kohtaaminen (THL 2010, 3). Koska päihdeongelmaisten perheiden osuus on kasvussa, tähän tulee kiinnittää erikseen huomiota, kuten myös isien tuen tarpeeseen (STM 2002, 3, 40).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää, kuinka päihdekuntoutuvat isät kokevat saavansa tukea vanhemmuuteensa. Tarkoituksena on ollut kartoittaa, kuinka A-klinikkasäätiön ylläpitämässä Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla ja Tampereen kaupungin perhetukikeskus Päiväperhossa tuetaan isyyttä, miten palvelun tarjonta kohtaa isien tarpeet ja kuinka toimintaa voitaisiin kehittää. Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisena tutkimuksena. Tarkoituksena on tuoda esille isien ajatukset, heidän merkityksensä lapsen elämässä ja tätä kautta heidän tarpeensa vanhemmuuden tukena sekä tuoda palvelun tarjoajille ideoita toteutettavan isätyön kehittämiseen.

Lisähaasteen tutkimukseen tuo kohderyhmän ja aiheen erityislaatuisuus, päihdeongelmasta kuntoutumisen ja isyyden tukemisen yhdistäminen. Yhteiskunnallisella tasolla vanhemmuuden tukemista ja etenkin äitiyden tukemista päihdehuollossa on tutkittu aiemmin. Isyyden huomioiminen päihdekuntoutuksessa on ajankohtainen aihe, sillä isän osallisuudella on tärkeä merkitys koko perheen hyvinvoinnille ja onkin oleellista huomioida isien ja isyyden tukeminen osana perheen kuntoutusprosessia. Opinnäytetyön tarkoitus on palvella ennen kaikkea A-klinikkasäätiön Järvenpään sosiaalisairaalaan sekä Tampereen kaupungin perhetukikeskus Päiväperhoa, mutta myös muut tahot voivat hyötyä saaduista tutkimustuloksista. Tavoitteena on, että yksiköt hyötyisivät niin ikään yhteisesti toteutetun tutkimuksen tuomista tuloksista ja näkökulmista.

Tutkimus on toteutettu tekemällä yksilöhaastattelut kohderyhmään kuuluville palvelun käyttäjille sekä edellä mainittujen yksiköiden johtajille ja työntekijöille. Työmenetelmänä teemahaastattelun ohella on käytetty myös osallistuvaa havainnointia isien ryhmätoiminnassa sekä isien ryhmäkeskustelua aiheeseen liittyvästä teemasta.

2 ISYYYS

Suomalainen perhe on yhteiskunnallisen kehityksen myötä ollut muutosten kohteena viimeisten vuosikymmenien aikana. Arvojen ja sukupuoliroolien muuttuessa on kiinnostuttu tarkastelemaan isyyden ja miehisyyden malleja sekä ihanteita. (Huttunen 2001, 36; Vuori 2004, 29; Peitsalo 2008, 13.) Isyys on noussut viimeisten vuosien aikana sekä kiinnostuksen että keskustelun kohteeksi monella taholla niin Suomessa kuin muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Niin isät itse ovat kirjallisuudessa ja dokumenteissa kuin useat perheasiantuntijat ja -tutkijat pohtineet isyyttä ja vanhemmuutta. Isätoimikunnan tehtäväksi annettiin 1990-luvun lopussa pohtia isän asemaa. (Kolehmainen & Aalto 2004, 9; STM 1999.)

Isätoimikunnan viestinä oli, että isät tarvitsevat työelämän lisäksi aikaa perheelleen ja tukea vanhemmuuteen. Isän lapselleen antama yhteinen aika, vahvistaa niin isän ja lapsen välistä suhdetta, kuin isän sitoutumista ja vastuunottamista lapsestaan ja perheestään sekä hänen itseluottamustaan. Tavoitteena isän lisääntyneen ajan antamisesta perheelleen on isän läsnä olevampi persoona lapselleen kuin perinteinen isäkuva. Isätoimikunnan mukaan vanhempia on tuettava ja rohkaistava heidän kasvatustehtävässään antamalla heille muun muassa selkeitä ohjeita ja vaihtoehtoisia toimintamalleja, koska vanhemmat ovat nykyisin usein epävarmoja kasvatustehtävässään. Perhettä tukevan verkoston tulee olla kiinteä ja verkostoitua läpi useamman palvelusektorin sekä kaikenlaisten perheiden saavutettavissa. Isätoimikunta esitti tuolloin toimenpiteenä muun muassa kehittää palvelujärjestelmiä vanhemmuuden tukemiseksi ja vahvistamiseksi sekä isien osallisuuden lisäämiseksi. (STM 1999.)

Perhe instituutiona ja perhearvot ovat säilyttäneet modernissa yhteiskunnassa korkean aseman, vaikka perhe käsitteenä onkin nykypäivänä vaikeammin hahmotettavissa. Arvojen alle jää kuitenkin Huttusen (2001, 36) mukaan isän aseman epävakautuminen muun muassa avioerojen, uusperheiden ja yksinhuoltajaperheiden myötä (Lainiala

2010, 44). Toisaalta tasa-arvoajattelun vahvistuessa äidit ovat siirtyneet kodeista työelämään, mitä on pidetty merkittävimpana tekijänä perheen keskinäisten suhteiden muutokseen (Peitsalo 2008, 16; Huttunen 2001, 38). Vaikka tasa-arvoistumisen myötä vanhempien asema perheessä on muuttunut joustavammaksi, on silti perheiden yhdessä pysymisestä ja arkivanhemmuudesta tullut epävakaisempaa. (Huttunen 2001, 38- 39).

2.1 Isyyden merkityksen muutos

Väestöliiton vuoden 2010 perhebarometrissa todetaan, että niin sanottujen osallistuvien isien ja tasa-arvoisten pariin lisääntymisestä huolimatta, on myös perinteisiä sukupuolirooleja ylläpitäviä perheitä, jossa Huttunen (2001, 44) on eritellyt äidin olevan emotionaalinen hoivanantaja ja isän perheen ylin valta sekä elättäjä (Paajanen 2002, 11). Kolehmainen (2004, 91) pohtiikin, että isyydessä tapahtuu yhä muutoksia osallistuvampaan suuntaan, mutta rinnalla on kuitenkin myös perinteiseksi ajateltua isyyttä toteuttavia miehiä. Osallistuvaa isyyttä määriteltäessä esiin nousee vastuun ottaminen ja ajan antaminen lapsille sekä isän epäitsekkäs toiminta ja suhtautuminen lapseen moraalisine velvollisuuksineen. Isän rooli ja vanhemmuuden toteutuminen tapahtuvat jatkumona miehen muiden elämänalueiden ja niihin liittyvien asenteiden kanssa aktiivisuuden ja toiminnallisuuden määrittäessä isyyttä. (Kolehmainen 2004, 96, 103.)

Vaikka isien osallisuudelle perheessä annetaan erilaisia merkityksiä, nykyään kuitenkin ajatellaan, että yhtäläillä isä voi huolehtia lasten hoidosta ja Kotiranta (2009, 9–10) toteaa tutkimuksessaan, että isät osallistuvat aiempia sukupolvia aktiivisemmin lastensa hoitoon ja kasvatukseen. Vuoden 2006 perhebarometrissa todetaan tämän muutoksen aiheuttaneen miehissä tietynlaista hämmennystä, kun heidän odotetaan olevan yhtä aikaa sekä vahvoja isähahmoja perheen päänä, että moderneja ja joustavia (Paajanen 2006, 11). Toisaalta taas alle 3-vuotiaiden lasten vanhemmat harvemmin kokivat, että isien tulisi hoitaa yhtä kauan lasta kanssa kotona, kuin äidin. Perhebarometrissa selviää, että isän hoivaosuuden kasvattamista kannattavat myönteisimmin yksinhuoltajat, lapsettomat parit, pienituloiset, korkeasti koulutetut sekä nuoret, kun taas kielteisimmin suh-

tautuvat alle 10-vuotiaiden ja 10- 17-vuotiaiden lasten vanhemmat. Viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana suomalaisten lapsiperheiden asema on jakautunut kahtia. Jakaantuminen eriyttää toisistaan ne, joilla menee taloudellisesti hyvin sekä ne, joiden asemaa kohonneet elinkustannukset ovat huonontaneet entisestään kuten työttömät, yksinhuoltajat ja lastaan kotona hoitavat. (Lainiala 2010, 44, 47, 54).

Miehet määrittävät ja muokkaavat itse isyyden merkitystään ja käsityksiä isyydestä toiminnallaan ja olemisellaan. Toisaalta isyyttä määritellään myös sen mukaan millaisena isät yleisesti nähdään. Isyyden ja lapsen merkitys miehelle on muuttunut vuosien saatossa. Aiemmin miehet halusivat isäksi siksi, että omaisuus ja perintö säilyvät suvun piirissä. Myös suvun jatkaminen ja oman viriiliyden osoittaminen lapsen kautta olivat miehelle merkityksellisiä tekijöitä. Toisaalta miehet saattoivat haluta isäksi tavan vuoksi ja siksi, että lapsi oli osaltaan parisuhteen ja perheen jatkumoa. Joillekin miehille lapsen teko saattoi olla niin sanotusti vahinko tai pieni asia miehen elämässä. Tällöin isyys ei vaikuttanut paljoa miehen elämään äidin pääsääntöisesti huolehtiessa lapsesta. (Huttunen 2010, 10, 20.)

Nykyisin miehet saattavat haluta isäksi useammin, esimerkiksi rakkaudesta lapsiin. Miehen omat tarpeet ja niin sanottu isänvaisto ovat niitä syitä, miksi miehet haluavat tulla isäksi. Isällinen elämäntapa ja lapsiperhe-elämän arvostaminen ovat nousseet voimakkaammin esille. Miehet saavat henkilökohtaista iloa ja kokevat hyvinvointia, ollessaan ja toimiessaan yhdessä lastensa kanssa. Toisaalta, on myös niitäkin miehiä, jotka haluavat vain puolisolle mieliksi tehden tulla isäksi. (Huttunen 2010, 20.)

2.2 Isyys käsitteenä

Huttunen (2001, 10–11) pohtii isyyttä ja isyyden määritelmää. Hän toteaa, että määrittely on hyvin vaikeaa ja häilyvää ja ainoa yksiselitteinen käsitys isyydestä on perinnöllinen eli biologinen. Biologisen isän antama perimä on lapsessa läsnä koko ajan ja biologisella määritelmällä on ollut isyyttä määriteltäessä valta-asema. Tämä ei kuitenkaan

tarkoita automaattisesti sitä, että isän ja lapsen välillä olisi henkilökohtaista suhdetta tai kiintymystä, mikä merkitys isyyden käsitteellä ajatellaan kuuluvan isälle. Isyyden käsite on alettu nähdä aikaisempaa enemmän aktiivisena toimijana ja äitiyden kanssa tasavertaisena vanhemmuuden muotona. Tämä sisältää näkemyksen isyydestä yhtäläisine oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Isyys nähdään vanhemmuuteen sitoutumisena eikä vain isän roolina perheessä taustalta seuraavana ja tukevana. Isyyden merkitystä luonnehditaan yhä enemmän hoivan ja huolenpidon antajana, läsnä olevana ja sitoutuvana kestävään vanhempi-lapsi-suhteeseen. Isä mielletään tasavertaisena vastuun ottajana lapsen kaikenpuolisesta hyvinvoinnista. (Huttunen 2010, 10–11, 58–60.)

Isyys voidaan määritellä juridisesti eli laillisesti, jolloin isyys on tullut joko avioliiton, isyyden tunnustamisen vahvistamisen tai adoption kautta. Tällöin isällä on oikeuksia ja velvollisuuksia lapseen lain edessä, kuten isyyden tunnustamisen yhteydessä saatu huoltajuus- ja elatusvelvollisuus. Huoltajan tulee muun muassa turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, hoitaa ja kasvattaa lasta turvallisessa ympäristössä. (Huttunen 2001, 60–62; Isyyslaki 1975, 2§, 3§, 12§.) Isyys voidaan myös määritellä sosiaalisena tai psykologisena isyytenä.

Sosiaalisella isyydellä kuvataan lapsen kanssa asuvaa, tästä vaihtelevassa määrin huolehtivaa, hoitavaa ja lapselle aikaa antavaa miestä, joka jakaa arjen lapsen kanssa. Usein sosiaalinen isä on samalla lapsen laillinen isä, mutta lapsi saattaa puhutella häntä kutsumatta isäksi. Psykologisella isyydellä tarkoitetaan tunnepohjaista ja kiintymykseen perustuvaa suhdetta. Tällainen isyys määrittyy ensisijaisesti sen perusteella, kehen lapsi on kiintynyt, ketä lapsi kunnioittaa, kenelle lapsella on useita tunnepohjaisia merkityksiä ja ketä hän pitää isänään. Psykologiseen isyyteen liittyvää kasvattavaa ja läsnä olevaa tunnesidettä sekä kiintymystä lapsen ja miehen välillä saatetaan verrata äidin ja lapsen väliseen suhteeseen. Tällainen vuorovaikutteinen tunneside tuottaa niin miehelle kuin lapselle mielihyvää. (Huttunen 2001, 62–65.)

2.3 Isän ja lapsen välinen kiintymyssuhde

Isä nähdään lasta auttavana haasteiden voittamisessa ja uusissa tilanteissa tukemisessa. Isä on ennen kaikkea lapselle luotettava kumppani. Hän auttaa lasta keskittymään sekä suhtautumaan avoimesti tilanteisiin, jotka herättävät tässä uteliaisuutta. Isä seisoo lapsen takana, on saatavilla ja apuna lapsen tutkiessa ympäristöään. Lapsen ahdistuessa, kiinnostuessa uudesta asiasta tai kaivatessa läheisyyttä, hän saa tukea vanhemmiltaan. Isän ja äidin varhaiset sosiaaliset kokemukset eroavat toisistaan ja vaikuttavat kiintymyssuhteeseen. Isän rooli on auttaa lasta esteiden voittamisessa, ei rauhoittaa tätä. Äidistä poiketen isä antaa kiitosta, rohkaisee ja neuvoo lasta. Vanhempien keskinäiset erot näkyvät myös leikeissä; isä on jännittävä leikittäjä, ei niinkään verbaalinen. Kohtuutonta yleistämistä pitää kuitenkin välttää, sillä myös paljon lapselleen juttelevia, hoivaavia isejä on, keneltä vauva odottaa ja saa lohdutusta. (Kalland & Sinkkonen 2011, 121–122.)

Tehtyjen tutkimusten mukaan huolehtivan isän kanssa vietetty aika vaikuttaa lapsen kognitiiviseen eli tiedolliseen kehitykseen positiivisesti. Läsä oleva, lapselleen tukea aktiivisesti antava isä, vaikuttaa vähentävästi lasten käytösongelmiin sekä psyykkiseen oireiluun. Isän tuki ehkäisee esimerkiksi myös nuorten tekemiä rikoksia sellaisissa perheissä, missä ollaan taloudellisesti tiukalla. Läsä olevaa ja tukea antavaa isää eikä isän ja lapsen välistä suhdetta voi kukaan täysin korvata, mutta esimerkiksi isoisä tai isäpuoli voi tätä suhdetta korjata. Siinä, missä isän läsnäololla on positiivinen vaikutus lapseen, myös isän ongelmat, kuten päihteiden käyttö, heijastuvat suoraan lapsiin. Päihdeongelma tuo mukanaan parisuhdeongelmia, mikä näkyy lapsissa ahdistus- tai masennusoireiluna sekä häiriökäytöksenä. Myös isän depressio linkittyy lasten masennukseen. Isän poissaolo lapsen elämästä vaikuttaa siis negatiivisesti lapsen tasapainoiseen kehitykseen ja ongelmat voivat tulla vasta myöhemmässä vaiheessa esille. Isän ja lapsen välinen suhde on spesifinen ja ainutlaatuinen ja isyyden tukeminen näistä syistä tärkeää. Muun muassa äitiysneuvoissa onkin alettu ottaa enemmän isejä huomioon, etteivät isät kokiisi itseään ulkopuolisiksi. (Kalland & Sinkkonen 2011, 122–124.)

2.4 Koetun lapsuuden vaikutus isyyteen ja päihdeongelman syntyyn

Sensitiivisyys eli herkkyys niiden tunnetilojen aistimiseen, joita on osoitettu lapselle varhaisessa vaiheessa sekä hoivaympäristön, elinolojen ja perheiden pysyvyys johtavat pysyvään kiintymyssuhteeseen. Riskitekijät, kuten vanhempien päihde- ja parisuhdeongelmat, väkivalta sekä lapsen kaltoinkohtelu vaikuttavat kiintymyssuhteeseen kielteisesti. Isän lapsuudessa koettu stressi luo ahdistusta ja alttius haavoittuvuuteen lisääntyy. (Kalland & Sinkkonen 2011, 61.)

Lapsuuden turvaton kiintymyssuhde johtaa siihen, että lapsi kadottaa kykynsä hallita omia tunteitaan ja kosketus itsemääräämisen tarpeeseen katoaa. Tällainen itsensä vaientaminen ja tunteiden etäännyttäminen johtaa siihen, ettei aikuisiässä omia lapsia hoitaessaan kykene esimerkiksi asettamaan heidän kiukulleen rajoja. Toisaalta puutteellinen kiintymyssuhde ja lapsuuden kokemukset voivat johtaa siihen, että vanhempi toimii kasvattajana päinvastoin kuin omat vanhempansa. Vanhempi saattaa esimerkiksi korostaa lapsen näkökulmaa niin paljon, että auktoriteettisuhteen muodostaminen ei onnistu. Tämä johtuu siitä, ettei vanhempi omien lapsuuden kokemustensa valossa halua toteuttaa samanlaisia kasvatusmetodeja, vaan haluaa osoittaa lapselleen varauksetonta rakkautta. Se, mistä itse on jäänyt paitsi, sen haluaa omalle lapselleen ylikorostaen mahdollistaa. (Kalland & Sinkkonen 2011, 59–60.)

Alistuvien tai hoivaavien vanhempien ongelmakohta taas on se, etteivät he kykene luomaan läheistä suhdetta lapseen, esimerkiksi lapsen helliminen ja katsekontaktin luominen häneen on hankalaa. Myös rajojen asettaminen on haasteellista auktoriteettiaseman puutteellisuudesta johtuen. Tunteiden näyttäminen ja vuorovaikutus lapsen kanssa eivät sujukaan, kuten on hyväntahtoisesti ajatellut ja kehonkieli ja mieli toimivat tiedostamatta päinvastoin kuin vanhempi olettaa toimivansa. Aina pelkkä halu olla erilainen kuin omat vanhempansa ja antaa lapselleen parempi lapsuus, mitä itsellä oli, ei kuitenkaan riitä, vaan vanhemman on tehtävä suuri työ sen eteen. (Kalland & Sinkkonen 2011, 60, 62–63.)

Sosiaalisen perimän käsite tarkoittaa ongelmien siirtymistä vanhemmalta lapselle. Se voi perustua mallioppimiseen tai lapsuudessa koettuihin, lapsen kasvulle ja kehitykselle

haitallisiin kokemuksiin. Päihteiden käyttäminen ratkaisuksi ongelmiin tai itsensä pal-kitsemiseksi saatetaan oppia vanhemmilta. Toisaalta taas päihteiden käytön ikävät seu-raukset voivat edesauttaa siinä, ettei lapsi halua koskea päihteisiin ja käyttää niitä. Kui-tenkin lasten persoonalliset erot sekä elämän ja vaikutusten monimuotoisuus ovat tässä vaikuttavia tekijöitä.

Nykyään tarkastellaan myös muiden tekijöiden kuin päihteiden käytön vaikutusta sii-hen, mikä saattaa lisätä tai vähentää vahingollisen perimän aiheuttamaa todennäköisyyt-tä päihdeperheessä kasvamisen ohella. Tutkimusten perusteella voidaan todeta, että vanhempien päihdeongelma on kuitenkin aina riski ongelmien siirtymisestä sukupolvel-ta toiselle (Holmila, Bardy & Kouvonen 2008, 429). Usein samaan perheeseen kasaan-tuu myös muita psykososiaalisia tekijöitä vanhemman haitallisen päihteidenkäytön ohella, kuten taloudellisia vaikeuksia, työttömyyttä, mielenterveyden häiriöitä ja fyysi-siä sairauksia. Näiden lisäksi asuinympäristö voi olla vaikuttava tekijä, jos ympäristö on levoton ja asumisolot huonot. Useimmiten riskitekijät lasten kasvuympäristössä kasau-tuvat päihderiippuvaisten vanhempien lapsilla. Myös traumaattisten elämäntapahtumi-en, kuten perheväkivallan, hyväksikäytön ja kaltoin kohtelun voidaan katsoa olevan yleisimpiä riskitekijöitä päihdeperheissä. (Levonen & Nummela 2012, 12–14.)

Lasten käyttäytymishäiriöt, jotka voivat olla merkki lapsen päihteiden käytöstä tulevai-suudessa, voidaan ennakoida vanhempien sekä epäsuorasti isovanhempien päihteiden käytöllä. Päihteiden käyttö on periytyvää ja geenit vaikuttavat juomatapoihin ja luovat lisäriskiä alkoholismiin sairastumiselle, vaikka itse riippuvuudella alkoholiin ei suora-naista geneettistä perimää olekaan. Koska riski riippuvuuteen sairastumiseen periytyy, onkin päihteiden käytön ja ongelmakäyttämisen ylisukupolvisen kierteen katkaisu tärkeää. (Levonen & Nummela 2012, 6–7, 11–14.)

Tietyissä väestöryhmissä sosiaaliset ongelmat ovat määrällisesti kasvaneet ja kasautu-neet, kuten runsas päihteiden käyttö, köyhyys ja korkea työttömyys tietyillä alueilla Suomessa. Aina kierrettä ei pystytä katkaisemaan sosiaalityön menetelmillä, jolloin on-gelmat siirtyvät perheessä lapsille. Perhetaustan ja varhaislapsuuden kasvuolojen vaiku-tus lapsen kehitykseen on tutkimusten valossa havaittu olevan kiistaton. Kielteisen sosi-aalisen perimän ennaltaehkäisyssä onkin tärkeää, että perhettä tuetaan riittävästi eri vai-heissa. (Vilhula 2007, 14–15.)

Perheen erimuotoiset päihderiippuvuuden ongelmat ennakoivat vahvasti negatiivisen sosiaalisen perimän jatkuvuutta sukupolvelta toiselle ja voivat toisaalta synnyttää perheeseen myös muita ongelmia, kuten henkistä tai fyysistä väkivaltaa. Nykytutkimusten mukaan lapsuudessa varsinkin ikävuodet ennen seitsemää ovat tärkeitä. Oleellista on, että lapsen persoonallisuuden perusrakenteet rakentuvat lähtökohtaisesti omassa perheessä. Rakkauden, ajan, turvallisuuden ja positiivisen palautteen antaminen sekä kommunikaatio lapsen ja aikuisen välillä ovat kehittyvälle lapselle ja nuorelle merkityksellisiä. Lapsen hyvinvointiin auttaa myönteisesti vanhemman ja lapsen keskinäiset keskustelut lapsen vaikeista asioista. (Vilhula 2007, 15, 17.)

3 PÄIHDEKUNTOUTUS ISYYDEN TUKENA

Isyyden ideaalit ovat tutkimusten mukaan muuttuneet. Miehen päihdeongelma ei ole aina sovitettavissa helposti osaksi isyyttä. Päihdeongelma ei vaikuta suuresti isän miehiisyyteen, mutta esimerkiksi isän ja pojan väliseen suhteeseen se vaikuttaa loitontavasti. (Pirskanen 2011, 210.)

Erilaiset päihteet ovat näkyneet yhteiskunnassa läpi historian, jo vuosituhansia eKr. on käytetty esimerkiksi oopiumia. Kun aiemmin historiassa on päihteiden käyttö yhdistetty muun muassa heimojen tapakulttuuriin, on nyky-yhteiskunnassa ihmisyhteisöjen päihdekäyttö vapaa-ajan käyttöä tai esimerkiksi juomakulttuuriin yhdistettävää. Päihteiden käyttö on kansainvälinen ilmiö, vaikkakin maakohtaisia eroja esiintyy. Suomessa erityisesti alkoholin raju kertakäyttö on näkyvää. Päihteiden riski- ja liikakulutus on Suomessa yleistä ja siihen yhdistyy yhteiskunnallisena ilmiönä myös mielenterveysongelmat sekä taloudellisia ongelmia. Yhteiskuntamme painottaa yhteisöllisyyttä, jolloin perheiden ja lähipiirin hyvinvointi kärsii. Vuorovaikutustaidot, vastavuoroisuus ja tunnetaidot tulevat haasteellisiksi perheille ja sosiaaliset suhteet kärsivät. Tällaiset haasteet luovat paineita perheille; koetaan pärjäämättömyyttä, riittämättömyyttä sekä yksinäisyyttä, jolloin tukea itselle haetaan herkästi päihdeistä. Päihteiden käyttö katsotaan suomalaisessa yhteiskuntakulttuurissa jokaisen henkilökohtaiseksi asiaksi ja oikeudeksi. Tällainen ajatustapa pahentaa päihdeongelmaisen syrjäytymisriskiä ja heikentää hänen kuntoutumismahdollisuuksiaan. (Holmberg 2010, 11–13.)

Käsitteenä päihdekuntoutus määritellään yleisimmin perusluonteeltaan sosiaalseksi, mutta sen osa-alueisiin kuuluvat myös kasvatuksellinen, lääkinnällinen sekä ammatillinen alue. Päihdekuntoutuksen tavoitteena on yksilön sosiaalisen, psyykkisen ja fyysisen tilanteen kokonaisvaltainen paraneminen. (Lappalainen–Lehto, Romu & Taskinen 2008, 171–172.) Yksilöllinen ja arvostava kohtaaminen ovat päihdetyön tärkeitä arvoja, tämä koskee niin päihdeongelmaisia vanhempia kuin heidän lapsiaan. Tärkeää on huomi-

oida jokaisen tilanne, tarpeet ja huolenaiheet yksilöllisesti ja asettaa perhekeskeiset tavoitteet niiden perusteella, yhteistyössä perheen kanssa. Moniammatilliset ja voimavarakeskeiset palvelut ovat päihdeperheille tärkeitä ongelmakeskeisyyden sijasta. Voimavarakeskeisen sosiaalityön perusteena pidetään asiakkaan henkilökohtaista kokemusta ajatellen, että jokaisella yksilöllä on omakohtaisia voimavaroja ja vastoinkäymiset nähdään haasteina ja mahdollisuuksina (Helsingin yliopisto i.a.). Uudenlaisia kuntoutuspalveluja syntyy, siirrytään sektorikeskeisestä auttamistyöstä sekä asiantuntijakeskeisyydestä dialogisuuteen ja verkostomaiseen toimintaan. (Sosiaaliportti i.a.)

3.1 Laatusuositusten merkitys

Päihdetyössä laadun tulee näkyä kykyinä määrittellä ja tunnistaa asiakkaan palvelutarve sekä kykyinä vastata siihen. Laatu arvioidaan erilaisin menetelmin, esimerkiksi tiimi- ja kehittämisarviointeja tekemällä, asiakaspalautetta keräämällä sekä vertaisarvioin. Laatu kehitetään tarkastelemalla tuloksia kriittisesti ja suunnittelemalla toimintaa niiden pohjalta. Päihdetyön laadun kehittämisen sekä sen arviointimenetelmien tulee perustua lakiin. (Holmberg 2010, 143–144.)

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä on koonnut vuoteen 2015 asti ulottuvan kansallisen päihde- ja mielenterveyssuunnitelman. Suunnitelmassa päihdepalvelut sekä mielenterveyspalvelut yhdistyvät erilaisiin avohoitopalveluihin sekä peruspalveluihin. Suunnitelman mukaisesti kehittämisperiaatteet luokitellaan asiakkaan aseman vahvistamiseen, ongelmien ehkäisyyn ja terveyden edistämiseen, palveluiden integroimiseen toimivaksi kokonaisuudeksi sekä ohjauskeinojen tehostamiseen. Näiden ohella laatusuosituksin kehitetään palveluohjausta, oikeudenmukaisuutta sekä yhdenvertaisuutta. Koko maata koskevien ja yhteisesti sovittujen laatusuositusten pohjalta on helppo lähteä suunnittelemaan ja kehittämään kunnissa sekä kuntayhtymissä juuri heidän asiakastarpeidensa mukaan räätälöityjä palveluita. Päihdetyötä ohjaaviin laatusuosituksiin on eritelty ehkäisevän päihdetyön laatuksiteerit sekä päihdepalvelujen laatusuositukset. (Holmberg 2010, 147–148.)

Kuntien velvollisuus on toteuttaa laaja-alaista päihdehaittojen torjuntaa. Kunnallisella tasolla ehkäisevä päihdetyö edellyttää suunnitelmallisuutta ja strategian luomista. Päihdeiden kulutus ja siinä tapahtuvat muutokset tulee huomioida palveluiden toimintaperiaatteissa sekä niiden realistisessa mitoituksessa. Realistisen mitoituksen huomiointi tulee näkyä myös henkilöstömäärissä sekä päihdetyön johtamisen vahvistamisessa. Henkilöstöä tulee myös kouluttaa ja heidän työssä jaksamistaan tukea. Keskeisessä osassa kuntien päihdehuollossa ovat sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalvelut. Päihdepalveluiden hyvä toimivuus vahvistaa ihmisten terveydellistä tasa-arvoa, lisää heidän hyvinvointiaan ja ehkäisee sosiaalista syrjäytymistä. Palveluihin tulee päästä esteettömästi, asiakkaan edellytyksiin käyttää palvelua tulee kiinnittää huomiota, palveluissa tulee puolustaa asiakkaan perusoikeuksia ja kunnioittaa hänen itsemääräämisoikeuttaan. (Päihdelinkki i.a.)

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsoen asiakaslähtöinen toimintatapa vaikuttaa hyödyllisesti ja on myös eettisesti perusteltua. Asiakaslähtöisyys näkyy asiakkaan osallistumisena oman kuntoutuksensa suunnitteluun, kuntoutuksen toteutukseen sekä arviointiin. Toimivan palvelukokonaisuuden järjestämisessä asiakas huomioidaan yksilöllisesti huomioimalla hänen sukupuolensa, ikänsä ja esimerkiksi kulttuuritaustansa. Seudullisella ja väestöpohjaisella kustannusten jakojärjestelmällä pyritään niin kustannustehokkuuteen, asiakasystävällisyyteen kuin helpompaan ohjattavuuteenkin. Palveluohjauksen tulee olla tehokasta, mutta joustavaa, eivätkä maksusitoumusjärjestelyt saa vaikuttaa niiden toteutumiseen. (Päihdelinkki i.a.)

3.2 Lastensuojelu

Lastensuojelulain keskeisenä tarkoituksena on edistää lapsen suotuisaa kehitystä sekä hyvinvointia. Olennaista on tukea vanhempia lapsensa kasvatuksessa ja tasapainoisessa kehityksessä tarvittavin palveluin ja tukitoimin taaten samalla lapselle vanhempiinsa läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla, mutta on lastensuojelun tarkoituksena on puuttua riittävän varhain per-

heessä havaittuihin ongelmiin. Pääasiallisena tavoitteena on käyttää avohuollon tukitoimia, mikäli se on lähtökohtaisesti lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 2007, 2§, 4§). Palveluja kehitettäessä Lastensuojelulain 8§ velvoittaa huolehtimaan siitä, että palveluilla tuetaan vanhempia kasvatustehtävässään ja kartoittamaan lapsiperheiden ja lasten erityisen tuen tarve (Sosiaaliportti i.a).

Keskeinen lastensuojelun haaste on varhainen puuttuminen sekä tuen tarjoaminen perheille. Lastensuojelussa sekä tuki että kontrolli ovat samanaikaisesti läsnä kaikessa työskentelyssä. Kontrollin määrä lisääntyy siirryttäessä ehkäisevästä työstä korjaavaan työhön. Päihdetyö ja lastensuojelu toimivat usein rinnakkain, mutta harvemmin yhdessä. Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosasto sekä Tampereen Päiväperho ovat kuitenkin yksiköitä, joissa tätä toteutetaan ympäristöön sovelletusti, heillä käytössä olevin resurssein. Aikuisten ja ammattilaisten on kyettävä näkemään maailmaa lapsen silmin. Lapsi tulee ottaa huomioon hänen ollessaan vanhempansa kanssa aikuisille suunnattujen palveluiden asiakkaana. Tällöin on selvitettävä lapsen hoidon ja tuen tarve sekä turvattava nämä vanhemman saadessa päihdehuoltoa ja silloin, kun vanhemman kyvyn täysipainoiseen lapsensa huolehtimiseen hoidosta ja kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen. (Lastensuojelulaki 2007/417, 10§.)

3.3 Päihdetyö

Päihdetyön eettisissä laatukriteereissä korostetaan ihmisen arvostavaa kohtaamista. Arvostava kohtaaminen vahvistaa asiakkaan kokemusta itsestään yksilönä, täysiarvoisena henkilönä. Se, että isällä on päihdeongelma, ehkä syrjäytynyt elämäntapa sekä elämänhallinnan vaikeutta, ei vähennä hänen ihmisarvoaan. Edellä mainitut seikat eivät kavenna myöskään hänen oikeuttaan tulla kohdelluksi ja kohdatuksi hyvin, eivätkä hänen oikeuttaan saada tarpeenmukaista hoitoa. (Mattila 2008, 60.)

Päihdehuoltolain tarkoituksena on niin ongelmakäytön vähentämisen ja ehkäisemisen kuin ongelmakäytöstä aiheutuvien sosiaalisten ja terveydellisten haittojen lisäksi päih-

teiden käyttäjän ja hänen läheistensä toimintakyvyn ja turvallisuuden edistäminen. Päihdehuollon palveluja on annettava niitä tarvitsevan henkilön lisäksi hänen perheelleen ja muille läheisille pohjautuen heidän hoidon, tuen sekä avun tarpeeseensa ja ensisijaisesti toiminnassa on huomioitava niin päihteiden käyttäjän kuin myös hänen läheistensä etu. Päihdehuoltolaki edellyttää, että päihdehuollon palvelut on järjestettävä joustaviksi, monipuolisiksi, helposti tavoitettaviksi ja ensisijaisesti avoimuudellisin toimenpitein. Henkilön saadessa päihteiden käyttöön hoitoa, on myös huolehdittava hänen huollossaan olevien lastensa hoidosta ja tuen tarpeesta. (Päihdehuoltolaki 1986.)

Päihdetyössä, toipumisessa ja kuntoutumisessa vanhemmuus on tärkeä tekijä. Vanhemmuus auttaa minäkuvan muuttamisessa. Kun vanhempi voi elää arkea yhdessä lapsensa kanssa, on heidän välisen suhteen rakentaminen mahdollista. Arjen haasteet vievät osaltaan kuntoutumisprosessia eteenpäin. Perheiden kokemusten mukaan yhteistyö lastensuojelun kanssa muuttuu etenkin pitkien kuntoutusjaksojen aikana. Myös lastensuojelun rooli muuttuu; vanhempi pystyy käsittelemään menneitä tapahtumia realistisesti ja näkee tehdyt ratkaisut hyödyllisinä. Päihteitä käyttävä vanhempi näkee lastensuojelun negatiivisessa valossa, kun päihdeongelmistaan kuntoutuva vanhempi näkee sen omaa tilannettaan tukevana tahona. (Sosiaaliportti i.a.)

3.4 Moniammatillisuuden merkitys päihdekuntoutuksessa

Päihdekuntoutuksen aikana asiakasperheen kanssa pidetään säännöllisesti moniammatillisia yhteistyöpalavereja, tilanteesta riippuen niitä järjestetään jo ennen kuntoutuksen alkua. Näiden tapaamisten tarkoituksena on motivoida asiakasta ja rakentaa yhteistyösuhdetta. Olennaista on työntekijän näkökulmasta hallita perheen ja isän päihdekuntoutumisen kokonaiskuva. Tämä on myös isän ja lapsen edun mukaista. (Sosiaaliportti i.a.)

Moniammatillisesti ja verkostomaisesti työskenneltäessä ja yhdessä perheen päihdeyksikön, lastensuojelun tai avoimuuden kuntoutuksen kanssa neuvotteluja pitäessä, voidaan

jakaa tieto samaan aikaan usealle taholle. Yhdessä kokoontuessa ja asioista ja työnjaosta sopiessa vältetään myös päällekkäisen työn tekemistä. Samalla myös perhe saa tietojahaidän kanssaan työtään tekevien eri tahojen ajatuksista ja ehdotuksista sekä pystyvät itse myös vaikuttamaan ja ilmaisemaan mielipiteitään yhtä aikaa kaikille tahoille. Yhteisen vuoropuhelun avulla hoidon kulkuun voidaan vaikuttaa mahdollisesti kaikkien osapuolten kannalta tiiviimmin yhdessä pohtien. Näin toimien taataan perheelle mahdollisimman jatkuva, saumaton tuki.

Moniammatillisen työryhmän etuna on, että perinteisesti ajateltu selkeä eri alojen ammatillinen asiantuntijuus väistyy ja työryhmään pyritään tilalle luomaan yhteistä tietoa ja ajatuksia asiakkaan auttamiseksi (Metteri 1996, 32–34). Useasta eri näkökulmasta ongelmia tarkasteltaessa, syntyy myös enemmän ajatuksia ja ideoita ratkaista tai helpottaa ongelmaa. Metteri (1996, 55) on todennut niin ikään, että ongelmia tarkastellessa työntekijällä saattaa helposti vakiintua tietty tapa, mutta useamman ammattilaisen voimin tarkastelukulma laajenee. Moniammatillisen työryhmän etuna on, että työntekijät pystyvät jakamaan vastuutaan ja dialogisen työskentelytavan kautta laajentamaan käsitteisiään, osaamistaan ja jaksamistaan työyhteisön toiminnassa. Moniammatillinen työyhteisö tarjoaa myös asiakkaalle, niin vanhemmille kuin lapselle, mahdollisuuden kohdata ja keskustella asioistaan useamman työntekijän kanssa. (Vilén, Leppämäki & Ekström 2002, 343.)

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Söderström ja Skårderud (2013) ovat kirjoittaneet artikkelin päihdekuntoutuvista isistä ja toteavat, että päihdekuntoutuksen ja vanhemmuuden tutkimuksissa on tähän mennessä keskitytty pääsääntöisesti äiteihin ja heidän rooliinsa vanhempina. Heidän mukaansa isät ovat jääneet niin tutkimuksissa kuin päihdekuntoutuksessakin äitien varjoon. Tämän opinnäytetyön lähtökohtana on tuoda konkreettisesti päihdekuntoutuksessa olevan miehen isyyteen saadun tuen kokemus ja tarve näkyville. Jokaisella isällä on oma henkilökohtainen ajatuksensa tuen muodosta. Yhdelle tuki voi tarkoittaa yksilökeskustelua, toiselle ryhmätoimintaa, kolmannelle vertaistukea tai -ryhmää ja neljännelle esimerkiksi korvaushoitoa tai terapiaa. Tutkimuksessa perehdymme asiakkaisiin, joiden päihdekuntoutus on jo käynnissä ja näin ollen elämänhallinta paremmassa vaiheessa. Oletusarvona on ollut, että heiltä nousee myös enemmän kehitysideoita palvelun muuttamiseksi heidän omia tai tulevien isien tarpeita vastaaviksi.

Opinnäytetyön tarkoituksena on isän roolin vahvistaminen ja A-klinikkasäätiön Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosaston ja Tampereen perhetukikeskus Päiväperhon isien vanhemmuutta tukevien toimintamenetelmien kehittäminen. Tutkimuksen tavoitteena on antaa palvelun tarjoajille tietoa kohderyhmän, päihdekuntoutuvien isien, tarpeista ja toiveista vanhemmuuden tueksi sekä tarjota mahdollisuus kehittää palveluja jatkossa näitä tarpeita vastaaviksi

4.1 Aiemmat tutkimukset

Vuonna 2004 toteutetussa Lasinen lapsuus-kyselyn perusteella voidaan päätellä, että joka kymmenes suomalainen on elänyt perheessä, jossa on ollut liiallista päihteiden käyttöä, mikä on aiheuttanut perheelle ongelmia ja haittaa. (Havio ym. 2009, 158.) Myös Stakesin vuonna 2000 tekemässä Juomatapa-tutkimuksessa ilmeni, että joka kymmenes 15- 69-vuotiaista arvioi yhden tai useamman perheenjäsenen päihteiden käytön aiheuttavan ongelmia. Noin joka kymmenennen mielestä puolison päihteiden käyttö on ongelmallista ja Juomatapa-tutkimuksen perusteella joka kuudennen lapsuuden kodissa on ollut päihteiden liikkäyttöä. Suomalaisen tutkimuksen perusteella noin 70 000 suomalaisella on alkoholi-ongelmasta kärsivä lapsi ja huume- ja sekakäyttäjien lasten vanhempiakin on kymmeniä tuhansia. (Koski-Jännes & Hänninen 2004, 13- 16.)

Ala-Satakunnassa toteutettu A-klinikkasäätiön hallinnoima ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama isähanke 2005–2008, on koonnut tietoa Kokemäen perhe- ja päihdeklinikan kokemuksista isien päihdeongelmien kasvun ja perheiden vuorovaikutuksen riskien kasvaessa, etenkin isyyden kriisitilanteissa esimerkiksi lapsen syntyessä tai perheen hajotessa. Myös perheiden monimutkaiset psykososiaaliset ongelmat ja lasten pahoinvointi vaikuttivat osaltaan hankkeen käynnistymiseen. Hankkeen tavoitteena on ollut muun muassa isäroolin vahvistaminen ja vuorovaikutuksen lisääminen perheessä, päihteiden käytön vähentäminen ja näin ollen syrjäytymisen ehkäisy, vertaistukea ja osallisuutta sekä vapaaehtoistoimintaa kehittämällä. Toiminta on toteutettu perhe- ja voimavarakeskeisesti työskennellen erilaisia toimintamalleja käyttäen, joista toimiviksi havaituista esimerkkinä mainittakoon isäryhmämallit sekä isä-lapsitoiminta. Hanke on onnistunut valtakunnallisesti viestittämään myönteisesti isyyden merkityksestä sekä onnistunut usean eri tahon kanssa tehtävässä isätyössä hyvin. (Hulkkonen & Pihkala 2009, 3.)

Isähankkeessakin todetaan, että palvelujärjestelmämme ei huomioi isiä tasa-arvoisina äitien rinnalla eri palveluissa. Tähän on esitetty perusteena kyvyttömyyttä huomioida ja ymmärtää miesten tarpeet, sillä palvelujärjestelmät ovat rakentuneet ensisijaisesti naisille kohdennettuja ottaen miehet huomioon vasta ongelmien vaikeutuessa. Hankkeen kar-

toituksessa ilmeni, että isät pitivät kuitenkin omaa rooliaan perheessä tärkeänä ja isät halusivat tehdä perheensä parhaaksi enemmän. Useat isät olivat valmiita jonkin isähankkeen tai isä-lapsiryhmän toimintaan osallistumiseen ja useimmat toivoivat sen olevan ulkopuolisen osapuolen toteuttamaa yhteistä ulkoilua ja liikkumista. Hankkeen yhtenä kehittämisehdotuksena on isien ja lasten vuorovaikutuksen tukeminen ja sen toiminnallisten, jo olemassa olevienkin työmuotojen kehittäminen perhepalveluissa isyyssvoimavarana nähden. (Hulkkonen & Pihkala 2009, 5, 8, 27.)

Heidi Käkönen ja Maria Lyytikäinen (2012) ovat tutkineet isien kokemuksia lasten huostaanotoista. Opinnäytetyössä on käsitelty isyyttä, vanhemmuutta, isän tukemista sekä vertaistukea. Työstä käy ilmi, että isät ovat itse joutuneet etsimään itselleen tukea, sillä sitä ei ole heille tarjottu. Tukea ja apua isät kokevat saaneensa itse hankituista tuki- palveluistaan sekä läheisiltään. Työssä käsitellään isien tukemista sosiaalityöntekijän tarjoaman tuen, itse hankitun tuen, vertaistuen sekä omien voimavarojen kautta. Opinnäytetyö sisältää myös lähteitä, mistä mekin voimme kirjoitusvaiheessa hyötyä.

Suvi Venäläisen (2010) opinnäytetyö Isyyden vaikutuksesta motivaatioon raitistua kuntouttavassa päihdehoidossa tuo tutkimuksessaan esille isyyden vahvan merkityksen raitistumistavoitteelle ja tutkimuksen perusteella esimerkiksi lapsen syntymä vaikuttaa isän motivaatioon positiivisesti. Lapsi vaikuttaa isän päihdekäyttöön sitä estäen, erityisesti silloin kun lapsi on läsnä isän elämässä. Opinnäytetyö tuo ilmi päihteiden käytön negatiiviset vaikutukset, kuten huonon omantunnon ja syyllisyyden, ja niiden edistävän vaikutuksen isän motivaatioon päästä irti päihteistä. Tutkimuksen mukaan vahvistavina tekijöinä motivaatiolle on isyyden uusien roolien omaksuminen. Isät näkevät itsensä tulevaisuudessa hyvinä isinä, mikä lisää päihdekuntoutuksen motivaatiota. Riskitekijöinä päihdekuntoutuvan isän motivaatiolle mainitaan parisuhteen päättyminen. Isien kokemuksista nousi tutkimuksen mukaan esille myös sukupolvien välisen ketjun sekä päihdeongelman periytyvyyden merkitys. Tärkeänä näkökulmana tutkimus nostaa esille myös varhaisen puuttumisen sekä motivaatiota lisäävien tekijöiden tunnistamisen. Isien omien kokemusten mukaan erityisesti pienten lasten vanhemmille tulisi olla tietoa ja tukea tarjolla.

Tienvieren (2011) Pro gradu -tutkimuksessa tarkastellaan isien kokemuksista kohtaamisista sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat olleet isät, jotka

ovat lastensuojelun avopalveluiden, päihdepalveluiden sekä aikuissosiaalityön piiristä. Työssä on tutkittu isien kokemuksia siitä, kuinka heidät on kohdattu sosiaalityössä isinä ja vanhempina sekä sitä, miten isyys ilmenee erilaisissa sosiaalihuollon toimintayksiköissä. Tutkimuksen mukaan isien kokemukset kohtaamisista ovat vaihdelleet myönteisistä kielteisiin. Isejä on toisaalta kuunneltu, toisaalta heidät on ohitettu suhteessa äitiin. Erilaisia kokemuksia on ollut myös kuulluksi tulemisen sekä isyyden tukemisen suhteen. Tutkimuksen mukaan isänä olemisen merkitystä vahvistaa riittävä taloudellinen tuki. Vaikka Tienvieren tutkimus Isien kokemuksia kohtaamisista sosiaalityöntekijöiden kanssa on tehty liittyen kokemuksiin sosiaalityöntekijöiden ja isien välisiin kohtaamiin, ovat tutkimustulokset isyyden tukemisen kannalta merkityksellisiä.

4.2 Tutkimusetiikka

Tutkimusetiikka näkyy ihmisten kunnioittamisena, oikeudenmukaisuuden korostamisena sekä tasa-arvoisena vuorovaikutuksena. Etiikka on myös tarkasteltava rakentavana kriittisyytenä vallitsevia käytäntöjä sekä saatua tietoa kohtaan. Tämä mahdollistaa hyvien ammattikäytäntöjen kehittämisen ja niiden arvioinnin. Työn aiheen valinnassa tulee huomioida eettisyys tiedonhankinnan muodoissa, tutkimusmetodeissa ja analyysimenetelmissä edellä mainittuja eettisiä arvoja noudattaen. Tutkijoiden on toimittava rehellisesti ja läpinäkyvästi. Moraalisten velvoitteiden mukaisesti on tärkeää huomioida lähdekriittisyys, lähteiden luotettavuus ja niiden soveltuvuus tutkimuksen tueksi. Tärkeää on niin ikään arvioida myös lähteen taustamotiivit sekä noudattaa sovittuja sopimuksia niin aikataulujen suhteen, kuin työn sisällönkin suhteen. Vaikka tutkimus on työelämälähtöinen ja yhteistyötahoilla saattaa olla odotuksia tulosten suhteen, se ei vaikuttanut rehelliseen ja eettisesti oikeudenmukaiseen tulosten esittämiseen. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 11–13.)

Tutkimusta tehtäessä on huolehdittava niin yksittäisten kuin yhteistyötahojen tietosuojasta. Luotettavuus ja selkeä tiedottaminen työn eettisistä periaatteista ovat tärkeitä tekijöitä. Tämä tarkoittaa muun muassa tunnistetietojen salaamista, saadun aineiston salassapitoa, aineiston turvallista säilyttämistä sekä sen hävittämistä tutkimuksen valmistuttua. Anonymiteetin suojan säilymisestä on huolehdittava käyttämällä haastatelta-

vista esimerkiksi numeroita ja huolehtimalla, ettei aineisto joudu ulkopuolisten haltuun. Haastateltavia tulee informoida osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tietosuojasta ja työn etenemisestä. Haastateltaville on kerrottava, kuinka saatua tullaan käyttämään ja korostaa, että heillä on mahdollisuus perua tai keskeyttää haastattelu niin halutessaan. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 13.)

4.3 Haastattelu

Kvalitatiivista haastattelututkimusta tehtäessä olennaista on tutkimuskysymyksen määrittäminen ja se, kuinka haastateltavat määrittelevät kokemustensa pohjalta sen, mikä heille on merkityksellistä. Aineiston hankinnassa käytetään laadullisia metodeja, kuten yksilöhaastatteluja ja osallistuvaa havainnointia. Tällöin kohderyhmän mielipiteet ja ajatukset tulevat esille havaintojen ja keskustelujen avulla arkisissa tilanteissa, mutta myös järjestetyn toiminnan kautta. Laadullisia metodeja käytettäessä muuttuvien olosuhteiden sekä vaihtelevien tilanteiden huomioiminen on jatkuvaa ja tutkimuksen eteneminen vaatii joustavuutta sekä suunnitelmien muutoksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajaavaara 2007, 160.)

Haastattelut on suoritettava haastateltavan itsemääräämisoikeutta kunnioittaen, vahingoittamatta heitä tutkimuksella saadulla tiedolla sekä haastateltavien tietosuojasta ja yksityisyydestä huolehtien (Tieteen seurain valtuuskunta 2011). Haastateltavia on informoitava etukäteen tutkimuksen tarkoituksesta ja tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. (Hirsjärvi ym. 2007, 25).

Yksilöhaastattelujen ollessa tiedonkeruumenetelmänä haastateltavat saavat mahdollisuuden tuoda itseään koskevia asioita esille mahdollisimman vapaasti. Yksilöhaastattelussa vastauksia ei voi etukäteen tietää ja haastateltavat saattavat kertoa aiheesta laajemmin ja monitahoisemmin, kuin on ajatellut. Haastattelutilanteen etuna on mahdollisuus dialogiseen keskusteluun haastateltavien kanssa. Haastattellessa kasvotusten pystyy näkemään haastateltavan eleet ja ilmeet, tekemään selventäviä kysymyksiä, pyytämään perusteluja mielipiteisiin sekä syventää saatuja vastauksia. Kun kohtaaminen on luotta-

muksellista ja luontevaa, voi haastattelutilanne johtaa arempien ja vaikeampien ajatusten esiin tuloon. Toisaalta yksilöhaastattelut mahdollistavat myös sen, että aineistoa kootessa haastateltavat voi tarvittaessa tavoittaa uudelleen, mikäli täydentäville kysymyksille ilmenee tarvetta. (Hirsjärvi ym. 2007, 200–201.)

Haastatteluja varten kysymykset jaotellaan aihepiireihin eli teemoihin, joiden varassa edetään. Tärkeässä merkitys haastatteluissa on vuorovaikutuksella ja sillä, mitä sanat kielellisesti merkitsevät ja kuinka niitä tulkitaan. Haastattelun edetessä voi myös luoda uusia ja yhteisiä merkityksiä. Kysymyksiä voidaan haastattelun myötä uudelleen muotoilla sekä järjestellä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–49.)

4.4 Teemakeskustelu ja havainnointi

Erilaisia tutkimusmenetelmiä eli metodeja rinnakkain käytettäessä menetelmät täydentävät toisiaan ja tutkimuksen luotettavuus lisääntyy tämän myötä. Esimerkiksi edellä mainitun ryhmähaastattelun tai teemakeskustelun pitäminen yhdistettynä yksilöhaastatteluun mahdollistaa laajemman näkökulman esiintymisen ja lisää tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 38). Osallistuvaa havainnointia tutkimuksessa hyödyntäen pääsee ryhmän jäsenenä osalliseksi luonnolliseen toimintaympäristöön. Ryhmätoiminnassa mukana oleminen mahdollistaa niin kutsutun osallistuvan seuraamalla ja tarkastelemalla havainnoitavien käyttäytymistä, heidän keskinäistä vuorovaikutustaan sekä ryhmän vaikutusta heidän mielipiteisiinsä havainnoinnin (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2007, 211). Osallistuvaa havainnointia kutsutaan myös vapaaksi, tutkittavan kohteen toimintaan mukautuneeksi havainnoinniksi (Vilka 2006, 40). Tällöin havaintoja tehdään seuraten ja tarkastellen ja ollaan luonnollisena osana mukana tilanteissa. Tehdyt havainnot kirjataan päiväkirjamerkinnoin, joita hyödynnetään tutkimuksessa.

4.5 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysillä voidaan analysoida kirjalliseen muotoon saatettua materiaalia systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jonka tarkoituksena on saada kerättyä ja järjestettyä aineisto johtopäätösten tekoa varten, jotta tutkittavasta ilmiöstä voidaan tuottaa tiivis ja selkeä kuvaus kadottamatta sen sisältämää tietoa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan selkeää, yhtenäistä sekä mielekästä tietoa ja analysoinnin tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–95.)

Haastattelut litteroidaan eli kirjoitetaan sanasta sanaan, minkä jälkeen aineisto teemoitetaan ja analysoidaan aineistolähtöisesti. Aineistolähtöisessä analyysissä tarkoituksena on luoda teorettinen kokonaisuus käyttäen sellaisia analyysiyksiköitä, joita ei ole ennalta sovittu tai harkittu, mutta jotka valitaan tutkimuksessa asetettujen tavoitteiden mukaan. Aineistolähtöistä analyysiä voidaan käyttää kokemusten tutkimisen menetelmänä, jolloin tarkoituksena on saada tulokseksi teorettinen ymmärrys kokemuksesta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97.)

Koottua aineistoa tulee tarkastella yksityiskohtaisesti ja monitahoisesti. Tavoitteena on tuoda esille se, mikä haastateltaville on tärkeää. Haastateltavat määrittelevät omien kokemustensa pohjalta sen, mikä heille on merkityksellistä. Tutkimuksessa on huomioitava muuttuvat olosuhteet sekä vaihtelevat tilanteet ja toimia joustavasti sekä suunnitelmia tarpeen mukaan muuttaen. (Hirsjärvi ym. 2007, 160.)

5 TUTKIMUKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖT

Ammatillisen hoidon tukeen hakeutuvat ne toipujat, jotka eivät kykene omaan tahdonvoimaansa luottaen itsenäisesti raitistumaan, joiden sosiaalinen verkosto on heikohko ja joiden päihdehaitat ovat suurimmat. Monesti ammattilaisten hoitoon hakeutuvat ovat päihdeiden sekakäyttäjiä ja kokevat saavansa osakseen eniten painostusta hoitoon hakeutumiseen. Hoitoon hakeutuvat ovat niitä toipujia, jotka ovat yleisesti sosioekonomiselta asemaltaan ja elämäntilanteeltaan heikoimmassa asemassa. (Kuusisto 2010, 331–332.) Opinnäytetyömme kohderyhmällä hoitoon ohjaus tai siihen hakeutuminen on lähes kaikkien kohdalla tapahtunut lastensuojelussa ilmenneen huolen takia. Vanhemman kuntoutuminen päihdeiden käytöstä on katsottu tarpeelliseksi, jotta riittävän hyvä vanhemmuus syntyvää tai jo olemassa olevaa lasta tai lapsia kohtaan toteutuisi.

Yleisesti tutkimusten perusteella voidaan todeta, että luonnollisesti ilman ammatillista tukea päihdeongelmasta toipujat ovat niitä, joiden päihdeongelma ja –riippuvuus ei kaiken kaikkiaan ole se vaikein. Päihdepalvelujen piiriin taas päätyvät ja hakeutuvat ne henkilöt, joilla päihdeongelma on suurempi ja ennustettavuus toipumiselle heikompi kuin niillä, jotka toipuvat itsekseen. Nämä päihdeongelmaiset hyötyvät eniten intensiivisestä hoidosta. Kaikkinensa päihdepalveluista hoitonsa saavat edustavat marginaaliryhmää kaikista päihdeiden käyttäjistä ja päihdepalvelujen supistaminen vaikuttaa nimenomaan juuri tähän ryhmään. (Kuusisto 2010, 332; Saarnio 2004, 291, 293.)

5.1 Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosasto

Järvenpään sosiaalisairaala on A-klinikkasäätiön omistama ja hallinnoima, Suomen ainoa valtakunnallisesti toimiva päihdesairaala, joka antaa päihderiippuvaisille katkaisuja vieroitushoitoa sekä kuntouttavaa hoitoa kognitiivis-behavioraaliseen viitekehykseen pohjautuen. Kognitiivis-behavioraalisen työmuodon lähtökohtana on ihmisen ajattelun ja uskomusten muuttaminen pois päihdelähtöisestä. Tavoitteena on samalla antaa tilalle muita, parempia vaihtoehtoja ja sitä kautta ristiriitatilanteissa sekä yleisessä toiminnassa ja ihmisen ajattelumalleissa tapahtuvan pysyvän muutostilan saavuttaminen (Järvenpään sosiaalisairaala 2011).

Perhekuntoutus on perheen tuen tarpeet asiakassuunnitelmassa huomioon ottava lastensuojelun avohuollon tukitoimin järjestettävää koko perheelle tarkoitettua laitoshoidoa. Perhekuntoutus on kuntouttavaa laitoshuoltoa yhdessä lapsen vanhempien kanssa ja kuntoutuksen aikana arvioidaan niin ikään lapsen ja koko perheen tuen tarvetta myös kuntoutuksen päätyttyä. (Lastensuojelulaki 2007, 36§, 37§.)

Koska perhekuntoutukseen tullaan useimmiten joko jonkin päihdetyötahon tai lastensuojelun kautta ilmenneen huolen vuoksi, on yleisesti tavoitteena perhekuntoutuksessa lastensuojelun avohuollon tukitoimena auttaa vanhempia saavuttamaan päihteetön elämäntapa ja sitä kautta tarvittava vanhemmuus joka takaisi edellytykset lapsen asumiseen yhdessä vanhempiensa kanssa lapselle suotuisissa olosuhteissa. Oleellista hoidon aikana on niin ikään vanhemmuuteen tukeminen ja ohjaaminen kuin myös huomion kiinnittäminen lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen.

Perhekuntoutuksen tarkoituksena on vanhempien päihteettömän elämän saavuttaminen tarvittaessa korvaushoitoa ja muuta lääkehoitoa apuna käyttäen. ICD-10-tautiluokituksen mukaisesti opioidiriippuvuuden diagnoosimääritelmän kriteerit täyttävä henkilö saa vieroitukseen korvaushoitoa, jossa käytetään apuna buprenorfiinia tai metadonia sisältäviä lääkevalmisteita. Korvaushoidon tavoitteena perhekuntoutuksessa on vanhemman kuntouttaminen ja päihteettömyys (Sosiaali- ja terveysministeriön asetus opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta erällä lääkkeillä 2008, 2§3).

5.2 Perhetukikeskus Päiväperho

Perhetukikeskus Päiväperho on lastensuojelun erityispalvelua ja yksi Tampereen kaupungin kuudesta perhetukikeskuksesta. Päiväperho toimii niin kutsuttuna yhdyslinkkinä lastensuojelun, äitiys- ja perheneuvoloiden sekä päihdehuollon kesken. Päiväperhon asiakkuuden kriteerinä on lastensuojelullinen huoli perheen lapsista tai syntymässä olevasta lapsesta. Asiakasperheistä löytyy myös yksinhuoltajaisia vaikka he ovatkin Päiväperhossa vähemmistön edustajia. Päiväperhon tavoitteena on tarjota jo olemassa oleville ja syntymässä oleville lapsille perheineen etenkin erityistä suojelua, mutta myös hoitoa ja kuntoutusta sekä ennaltaehkäisyä traumojen siirtymisessä sukupolvelta toiselle. Sukupolvien välinen traumojen siirtyminen on yleinen piirre asiakaskunnassa.

Jokaisen asiakkaan kohdalla mietitään aina yksilöllisesti hoidon ja tuen muoto. Päiväperho tarjoaa hyvin monipuolisia palveluita kuten matalan kynnyksen kohtaamispaikan, kriisiosaston, perhekuntoutusta, ohjaustyötä, neuvolapalvelut, fysio- ja toimintaterapeutit, kaksi palveluohjaajaa ja psykologin palvelut. Lääkärin palvelut kuuluvat osalle asiakkaista. Päiväperhon palvelut ovat ensisijaisesti tamperelaisille suunnattuja ja heille maksuttomia, lukuun ottamatta vieroitushoitoa. Päiväperhossa toteutettavaan korvaushoitoon ovat ilman jonotusta oikeutettuja myönteisen korvaushoitopäätöksen saaneet raskaana olevat. Isien korvaushoito toteutetaan K-klinikalla tai terveysasemalla, jonotusajan vaihdellessa.

Päiväperhossa sovelletaan yhtenä työmenetelmänä terapeutista allianssia. Tärkeää on perheen yksilöllinen kohtaaminen, suunnitellen asiakaslähtöisesti juuri heille sopiva hoitopolku, missä on huomioitu heidän tarpeensa ja toiveensa. Asiakastyössä tavoitellaan siis kumppanuutta. Sen saavuttaminen ei ole itsestäänselvyys vaan luottamuksellisen yhteistyösuhteen eteen täytyy tehdä töitä ja yhteisten kemioiden toimia. Jos tällaista kumppanuutta ei löydy, on yhteistyö hyvin haastavaa, ellei mahdotonta. Periaatteiden mukaan työtapoihin kuuluu asiakkaasta välittäminen, hänen ohjaus ja tukeminen hyvinvoinnin vahvistamiseksi, samalla turvatun lapsuuden merkitystä korostaen. (Oksanen 2007, 5–7.)

6 TUTKIMUSPROSESSIN KULKU

Tutkimusta ja sen sisältöä alettiin suunnitella kevään 2012 loppupuolella, jolloin ideat alustavasta aiheesta esiteltiin. Lähdekirjallisuutta ja teoria-aineistoa tutkimukseen kerättiin ja työstettiin elokuusta 2012 alkaen aina opinnäytetyön prosessin loppuun asti keväeseen 2013. Yhteistyötahojen omat materiaalit, asiakirjat sekä kirjallisuus ovat toimineet hyvänä teoriapohjana samoin kuin työtä määrittävät lait, arvot ja aiemmat tutkimukset, artikkelit, opinnäytetyöt sekä muu alan kirjallisuus. Tiedonhankinnassa käytettiin muun muassa Nelli-portaalia apuna käyttäen eri tietokantoja ja kirjastopalveluita.

Tutkimussuunnitelma hyväksyttiin syyskuussa 2012, minkä jälkeen haettiin tutkimusluvat sekä A-klinikkasäätiöltä että Tampereen kaupungilta. Alustavasti molempia tahoja oli informoitu tutkimuksesta ja sen tarkoituksesta sekä saatu yksiköiden johtajilta myöntävä vastaus tutkimusluvan hakemiselle ja tutkimuksen toteuttamiselle. Tutkimusaineiston keruu, yksilöhaastattelut ja ryhmäkeskustelusta saadun materiaalin keruu, toteutettiin niin Päiväperhossa kuin Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla syksyn 2012 aikana. Tavoitteena oli isien vanhemmuuden tuen kokemusten, toiveiden sekä isien tarpeiden esille tuominen päihdekuntoutuksessa, jotta tietoa voitaisiin hyödyntää palvelun kehittämisessä. Tutkimuksen tarkoitus oli saada konkreettisia ideoita asiakastyöhön ja isien kohtaamiseen.

6.1 Tutkimuskysymys ja tutkimusmenetelmät

Pääasiallisena tutkimusmenetelmänä tutkimuksessa on ollut kvalitatiivinen haastattelututkimus. Tutkimuskysymyksenä oli, kuinka päihdekuntoutuksessa oleva isä kokee

saavansa tukea isyyteensä ja minkä he kokevat tärkeäksi ja merkitykselliseksi vanhemmuutensa tukemisessa. Aineiston hankinnassa käytettiin laadullisia metodeja, ensisijaisesti yksilöhaastatteluja, ja Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla toteutettiin isille ryhmäkeskustelu vanhemmuuteen liittyen. Tampereen Päiväperhossa ei tutkimusajankohtana ollut käynnissä isäryhmiä tai muuta erityisesti isille kohdennettua toimintaa. Osallistuva havainnointi oli niin ikään tutkimusmetodina työn kannalta hyödyllinen, sillä näin kohderyhmän mielipiteet ja ajatukset tuli esille niin havainnoiden, keskustellen arkisissa tilanteissa kuin myös järjestetyn toiminnan kautta. Tutkimuksen aikana oleellista oli jatkuva muuttuvien olosuhteiden sekä vaihtelevien tilanteiden huomioiminen ja tutkimuksen eteneminen vaatikin joustavuutta sekä suunnitelmien muutoksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160.)

Tässä tutkimuksessa on ajateltu erilaisten tutkimusmenetelmien eli metodien täydentävän toisiaan ja lisäävän tutkimuksen luotettavuutta. Esimerkiksi ryhmäkeskustelu aiheeseen liittyvästä teemasta yhdistettynä yksilöhaastatteluista saatuun aineistoon on mahdollistanut laajemman näkökulman esiintymisen ja lisännyt näin ollen tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 38). Osallistuvaa havainnointia toteutettiin tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti syksyllä 2012 niin Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla kuin Päiväperhonkin arjessa. Havaintoja tehtiin seuraten ja tarkastellen havainnoitavia erilaisissa arjen kohtaamistilanteissa ja sekä seuraten keskinäisiä vuorovaikutustilanteita luonnollisena osana mukana niissä. Tehdyt havainnot kirjattiin muistiinpanoin, joita tutkimuksessa on hyödynnetty osana tutkimusmateriaalia.

Keskusteluryhmässä isyyttä käytiin tutkimuksen aiheeseen liittyen läpi Vanhemmuuskorttien avulla. Vanhemmuuskortteja käytetään työmenetelmänä keskusteltaessa muun muassa vanhemmuudesta, kasvatuksesta, rajoista, turvallisuudesta, tunteista, arkielämän taidoista sekä terveellisistä elämäntavoista ja näiden merkitystä omaan jaksamiseen ja elämänmuutokseen (Terapianetti 2013). Yhteisessä keskustelussa korteista käytiin teemat aiheista isien omat voimavarat, tunteiden hallinta, lapsen hyväksyminen ja rajojen asettaminen sekä mallin antaminen lapselle. Ryhmään osallistui Järvenpään sosiaalisairaalassa teemahaastattelussa olleet isät. Ryhmässä käydystä keskustelusta kirjattiin muistiinpanot, joita tutkimuksessa on hyödynnetty osana analyysiaineistoa.

6.2 Tutkimuksen kohderyhmä

Haastattelimme tutkimusta varten kahdeksaa päihdekuntoutuvaa isää, Päiväperhon johtajaa ja palveluohjaajaa sekä Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosaston yksikön johtajaa, ja kahta osaston työntekijää. Näin saatiin isien kokemusten ohella myös palvelun tarjoajan näkökulma esille. Haastateltavaksi valikoituminen toteutui isien kohdalla vapaaehtoisuuteen perustuen niistä isistä, jotka olivat tutkimushetkellä näiden palveluiden piirissä.

Haastateltavia tiedotettiin etukäteen työn eettisistä periaatteista sekä tutkimuksen tarkoituksesta ja haastatteluun osallistuneita informoitiin osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tietosuojasta ja työn etenemisestä. Haastateltaville selostettiin käytännön toteutuksesta nauhoituksineen ja litterointeineen eettisiä periaatteita ja arvoja noudattaen sekä kerrottiin, että heillä on mahdollisuus perua tai keskeyttää haastattelu niin halutessaan. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 13.) Haastateltavat allekirjoittivat suostumuksen haastatteluun osallistumisesta, missä oli mainittuna niin ikään haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuus ja heidän oikeutensa keskeyttää haastattelu niin halutessaan (LIITE 3).

6.3 Haastattelujen toteutus

Koska tutkimuksen aihe on ajankohtainen ja aihetta on vähemmän tutkittu, ei yksilöhaastattelujen vastauksia voitu etukäteen tietää. Haastattelutilanteen etuna oli mahdollisuus dialogiseen keskusteluun haastateltavien kanssa ja haastattelussa kasvotusten saattoi nähdä haastateltavan eleet ja ilmeet, tehdä selventäviä kysymyksiä, pyytää perusteluja mielipiteisiin sekä syventää saatuja vastauksia. Haastattelun ollessa luottamuksellista ja luontevaa haastattelutilanne voi johtaa arempien ja vaikeampien ajatusten kertomiseen ja osa haastateltavista kertoikin aiheesta laajemmin ja monitahoisemmin kuin olimme etukäteen ajatelleet. Toisaalta yksilöhaastattelut mahdollistivat myös

sen, että saatoimme aineistoa kootessa tavoittaa haastateltavat myös uudelleen. (Hirsjärvi ym. 2007, 200–201.)

Haastatteluja varten kysymykset oli jaoteltu aihepiireihin eli teemoihin (LIITE 1, LIITE 2), minkä mukaan haastattelutilanteissa edettiin. Tärkeä merkitys haastattelussa oli vuorovaikutuksella ja sillä, mitä sanat kielellisesti merkitsevät ja kuinka niitä tulkitsee. Näin haastattelun edetessä voi luoda uusia ja yhteisiä merkityksiä ja kysymyksiä voidaan haastattelun myötä uudelleen muotoilla sekä järjestellä ja näin tapahtui tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–49.)

Työntekijöiden ja isien haastattelut toteutettiin syksyn 2012 aikana sekä Tampereen Päiväperhossa että Järvenpään sosiaalisairaalassa. Kaikki haastateltavat isät olivat päih-teiden sekakäyttäjiä ja heidän pääpäihhteensä huumausaineet. Haastatteluista kertyi kai-ken kaikkiaan nauhoitettua haastattelumateriaalia 9 tuntia 20 minuuttia, josta litteroitua tekstiä kertyi 168 sivua fonttikoon ollessa 12 ja rivivälin 1,5.

6.4 Analyysiprosessin kuvaus

Aineiston analyysimenetelmänä toimi sisällönanalyysi, jolla voidaan analysoida kirjalli-seen muotoon saatettua materiaalia systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jonka tarkoituksena on saada kerättyä ja järjestettyä aineisto johto-päätösten tekoa varten, jotta tutkittavasta ilmiöstä voidaan tuottaa tiivis ja selkeä kuvaus kadottamatta sen sisältämää tietoa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa hajanaisesta aineis-tosta pyritään luomaan selkeää, yhtenäistä sekä mielekästä tietoa ja analysoinnin tarkoi-tuksena on informaatioarvon lisääminen. Haastattelusta saatua aineistoa tehdessä yksit-täisten henkilöiden anonymiteetin säilymisestä huolehdittiin numeroimalla haastatelta-vat ja poistamalla haastatteluissa esiin tulleet nimet, asuinkunnat ja muut mahdolliset tunnistetiedot. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–95.)

Saatu haastatteluaineisto oli vain opinnäytetyön tekijöiden tavoitettavissa ja se hävitettiin tutkimuksen valmistuttua. Haastattelut litteroitiin, eli kirjoitettiin sanasta sanaan, jonka jälkeen aineisto teemoiteltiin tutkimuksessa asetettujen tavoitteiden ja esille nousseiden kohtien mukaan. Aineistolähtöisessä analyysissä tarkoituksena on luoda teoreettinen kokonaisuus aineistoa tarkasteltaessa niin sanottuja analyysiyksiköitä käyttäen. Aineistolähtöistä analyysiä käytetään menetelmänä kokemusten tutkimiseen, koska tarkoituksena on saada tulokseksi teoreettinen ymmärrys kokemuksesta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97.)

Litteroinnin jälkeen aloitettiin aineiston analysoinnin teemoittelusta eli aineiston pilkkomisesta paloihin. Teemoittelussa on jaoteltu yksilöhaastatteluista, muistiinpanoista ja ryhmäkeskustelusta esiin nousseet vastaukset haastattelukysymyksissä oleviin valmiisiin teemoihin. Näin toimien tutkimuksen analysointimateriaalia ja luotettavuutta on lisätty useampaa tutkimusmenetelmää apuna käyttäen. Yhdistelemällä aineistoa siitä voidaan eri luokkien väliltä löytää samankaltaisuuksia ja säännönmukaisuuksia (Puusa & Juuti 2011, 121).

Teemoittelun jälkeen materiaaliin sekä sieltä esiin nouseviin kohtiin, kuten yhtäläisyyksiin ja eroavaisuuksiin niiden välillä tutustuttiin. Aineistoa teemoiteltaessa saadut vastaukset voivat kuulua useampaan kohtaan, mikä tekee analysoinnista osaltaan haasteellista. Aineistosta saadut vastaukset nivoutuivat useammalta osalta eri teemoihin, jonka jälkeen teemoista on yhtenevin osin yhdistetty kokonaisuuksia, jotka vastaavat niin sanottuusti samaan kysymykseen. Näin teemoittelusta aineistosta saatiin eroteltua tutkimuksen kannalta oleelliset aiheet ja voitu vertailla niiden ilmenemistä toisiinsa (Puusa & Juuti 2011, 121-122). Uusina teemoina analysointiaineistosta esiin nousivat isien omat lapsuuden kokemukset sekä isäryhmän merkitys päihdekuntoutuksessa vanhemmuuden tukena.

Kun analyysiaineisto oli saatu jaoteltua eri teemoihin, sitä lähdettiin tämän jälkeen pelkistämään ja kategorisoimaan. Sisällönanalyysissä tulkinnan etenemisen ja mielekkyyden kannalta on välttämätöntä saada aineistomateriaali järjestettyä pelkistäen tiiviiseen muotoon, sillä sellaisenaan aineisto on laajuudessaan hyvin hajanaista. Pelkistykseen avulla aineistosta saadaan selkeää ja yhtenäistä informaatiota tarjoava kokonaisuus, jolloin tutkittavasta ilmiöstä saadaan aikaan perusteltuja ja luotettavia johtopäätöksiä. Ana-

lyysissä tällä tavoin vaiheittain toimien eteneminen voidaan tallentaa vaiheittain yksityiskohtaisesti ja niihin voidaan palata tutkimuksen aikana tarkistaen tulkinnan kokonaisuutta tehtyjen ratkaisujen kannalta. (Puusa & Juuti 2011, 117–118).

Puusa ja Juuti toteavat, ettei tutkimuksen lopputulos ole se, kun haastatteluista järjestetty ja koottu aineisto on analysoitu. Tämän jälkeen aineistoa on tulkittava ja sitä on selitettävä pelkistämisten ja uudelleen yhdistämisten avulla yhteenvetoa tehden, jolloin tutkimuksesta voidaan tehdä todenmukaisia tulkintoja ja johtopäätöksiä, milloin tutkimuksen erottaa niin sanotusta arkijärjestä. Myös teoreettiset johtopäätökset ovat olennainen osa tulkintaa, kun tutkimusta peilataan työn teoreettiseen tietoon ja nousevat esiin asetelmasta tutkimusta peilattaessa ilmiöstä aiemmin tiedettyyn tietoon. (Puusa & Juuti 2011, 123–124.)

7 TUTKIMUSTULOKSET

Päihdeongelma vaikuttaa aina koko perheeseen, oli ongelma sitten lapsella tai aikuisella. Kun vanhemmalla on päihdeongelma, se vaikuttaa kokonaisvaltaisesti koko perheen elämään. Itse päihteisiin syntyvään addiktioon voi osaltaan vaikuttaa niin lapsuuden perheen kuin puolison, sukulaisten ja lähiympäristön myönteinen suhtautuminen päihdeiden käyttöön. Päihderiippuvuus koetaan perheessä rasitteena ja päihdeongelmaisen riippuvuus vaikuttaa koko perheen fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin sekä välillisesti että välittömästi. Päihdeperheessä ainoastaan päihderiippuvuus ei ole yleensä ainoa ongelmien aiheuttaja, vaan perheissä on usein kasautuneena muitakin ongelmia, jotka vaikuttavat lapsen ja perheen hyvinvointiin. Näitä ovat mielenterveysongelmat, taloudelliset ongelmat, asunto-olosuhteet sekä fyysiset sairaudet. (Havio, Inkinen & Partanen 2009, 45, 158–159.)

Päihdeongelmaisen vanhemman välinen vuorovaikutus lapsen voi päihdeidenkäytöstä riippuen olla ennustamatonta, katkonaista ja välinpitämätöntä. Vanhemmat saattavat olla myös joko fyysisesti tai psyykkisesti poissaolevia, eikä lapsen perustarpeista, kuten ruokailusta ja nukkumaanmenoajoista huolehdita. Lapset voivat joutua kantamaan pienestä pitäen huolta vanhemmille kuuluvista tehtävistä, esimerkiksi sisarusten hoitamisesta, siivouksesta ja kaupassa käynneistä. Vanhemmilla ei välttämättä ole aikaa tai rahaa tarjota lapsilleen harrastuksia eikä lapsilla aina ole mahdollisuutta yhdessäoloon ystävien kanssa joko hävetessään tai salaillessaan vanhempiansa päihdeiden käyttöä tai koska joutuvat hoitamaan kotitöitä tai huolehtimaan vanhemmistaan. (Havio ym. 2009, 159–161.)

7.1 Isän asema

Huumeita käyttävän äidin puoliso ja lapsen isä on usein myös päihdeongelmainen. Isä voi olla vankilassa tai välttämättä ei edes tiedetä kuka lapsen isä on. Lapsen isä saataan usein kokea perheelle lähinnä ongelmaksi ja joskus äidit katsovat viisaammaksi olla kokonaan erossa lapsen isästä. Päihteitä käyttävän isän vanhemman rooli nähdään vähäisenä tai jopa haitallisena ja jaettu vanhemmuus koetaan usein mahdottomana toteuttaa. Hoitoinstituutioissa iseihin ja perheisiin suhtaudutaan kuitenkin yksilöllisemmin, ainakin periaatteellisella tasolla, vaikka äidit ovat perhekeskeisessä työssä etusijalla. Tähän vaikuttaa osaltaan yhä vallitseva ajattelutapa äitiyden tärkeyden korostamisesta, työntekijöiden negatiivinen mieskuva, mutta myös mahdollinen resurssipula. Perheen ja vanhemmuuden tukeminen tapahtuu niin sanotusti äiti-lähtöisesti ja isä tulee näkyväksi vasta hänen jälkeensä. (Nätkin 2006, 44–47.)

Päiväperhossa ja Järvenpään sosiaalisairaalassa haastateltujen työntekijöiden näkemyksen mukaan isät näkyvät niin yhteiskunnallisesti kuin heidän tarvitsemiensa palveluiden näkökulmasta liian vähän. Myös Ala-Satakunnassa toteutetussa Isähankkeessa todetaan, että palvelujärjestelmämme ei huomioi isää tasa-arvoisena äidin rinnalla eri palveluissa ja niissä on kyvyttömyyttä huomioida ja ymmärtää miesten tarpeet. Palvelujärjestelmät ovat rakentuneet ensisijaisesti naisille kohdennetuin palveluin, ottaen miehet huomioon vasta ongelmien vaikeutuessa. (Hulkkonen & Pihkala 2009, 5.)

Päiväperhon työntekijät toteavat, että tänä päivänä myös isä voi kuitenkin olla se vanhempi, joka on päävastuussa lapsen hoitamisesta. Monet isät kykenisivät olemaan myös riittävän hyviä yksinhuoltajavanhempia. Isät eivät saa samalla tavalla hoitoja, vaan heitä kohdellaan palvelujärjestelmässä terveys- ja sosiaalipalveluissa hiukan eri tavalla. Isille onkin haasteellisempaa löytää kohdennetut palvelut ja heidän kohdallaan unohtuu helpommin se, että myös he tarvitsevat päihdehoitoa. Isät ovat tyytyneet osaansa, eivätkä he yleensä puhu tai valita siitä, mutta jotkut kapinoivat äiti-keskeisyyttä vastaan. Päiväperhon työntekijöiden mielestä isän läsnäolo olisi tärkeää huomioida alusta lähtien samanvertaisena äidin kanssa, koska äidillä saattaa olla esimerkiksi masennusta, mielen-terveysongelmia tai retkahduksia, jolloin isän rooli perheessä kasvaa. Alkutilanteesta

lähtien pitäisi huomioida se, että isä on mahdollinen ja vastuullinen vanhempi siinä missä äitikin ja tähän ollaan havahtumassa. Joitakin isejä jää nimenomaan siitä syystä hoidon piiristä, että heitä ei osata riittävästi ottaa huomioon.

Järvenpään sosiaalisairaalan työntekijöiden näkemyksen mukaan isän asema suhteessa äitiin on suhteellisen tasavertainen päihdesairaalan perhekuntoutuksessa, mutta valtakunnallisella tasolla, viranomaisverkostoissa yleisesti ottaen, isän asema suhteessa äitiin ei ole kuitenkaan yhtä vahva. Silti isät on tietoisesti huomioitava perhekuntoutuksessa, sillä he jäävät muuten helposti sivuun. Tämä johtuu osittain siitä, että käytännön toimintaa äidin ja vauvan tai raskaana olevan äidin ympärillä tulee enemmän. Haastatteluissa todetaan, että äitiä tuetaan raskauden aikana myös huomattavasti enemmän hoitoon ja isää monesti vasta siinä vaiheessa, kun raskaus alkaa olla viimeisillään. Isä halutaan hoidon aikana nostaa tasavertaisena vanhempana äidin rinnalle ja näin arjessa mukana toimimalla isän vanhemmuus myös kasvaa.

7.1.1 Arvokas kohtaaminen

Arvostavassa kohtaamisessa korostuu niin persoonan kuin elämänkin kunnioitus ja se, että jokaisen ihmisen elämäntarina on ainutkertainen. Yksilön tunteet ja kokemukset ovat arvokkaita eivätkä hänen ihmisyyttään heikennä esimerkiksi saavuttamattomat asiat tai epäonnistumiset. Työntekijän omat eettiset periaatteet, kategorisoivat tai moralistiset asenteet vaikeuttavat arvostavaa kohtaamista ja asiakassuhdetta merkittävästi. Myös esimerkiksi työntekijän omassa elämässä sattuneet tapahtumat voivat vaikuttaa asiakas-tilanteissa luoden ylimielistä tai tuomitsevaa ilmapiiriä. Työntekijä ehkä haluaisi toimia ja asennoitua eri tavalla, mutta ei tunne-elämän ristiriidoiltaan siihen pysty. Arvostavassa kohtaamisessa tärkeää on myös se, ettei työntekijä nosta itseään asiakkaan yläpuolelle, sillä tämä estää lämpimän ja merkityksellisen, asiakasta tukevan vuorovaikutuksen synnyn. Kohtaamisesta jää puuttumaan tällöin myötätunto, totuudellisuus sekä armollisuus. (Mattila 2008, 15–16, 20–21.)

Aitoon kohtaamiseen tarvitaan ihmisyyttä, läsnäoloa, välittämistä sekä jakamista. Kuunnellakseen pitää olla läsnä hetkessä ja unohtaa suorittaminen sekä tarpeeton neuvominen. Aito kohtaaminen vaatii syntyäkseen toisen persoonallisuuden arvostamista, tilan antoa sekä vakavasti ottamista. Kohtaamisessa tärkeää on kuulla asiakkaan ääni sekä viestit, eikä yrittää ymmärtää niitä peilaamalla tai vertailemalla työntekijän omiin kokemuksiin, sillä se saattaa johtaa harhaan sekä vääriin tulkintoihin ja asiakkaan kokemuksen unohtamiseen. Aito kohtaaminen vaatii siis läsnäoloa ja tämä luo välittävää sekä luottamuksellista ilmapiiriä. Aidon kohtaamisen tilaan sisältyy myös jokaisen oman elintilan säilyttäminen, mitä ei saa loukata. Hyvää tarkoittava tarpeeton ohjaaminen, holhous tai asiakkaan tahdon ohittaminen pilaa helposti luottamuksen. Asiakkaan vakavasti ottaminen sekä hänen omien valintojen sekä pyrkimysten kunnioittaminen on tärkeää. (Mattila 2008, 12–14.)

Kaikki Päiväperhossa haastatellut isät kokivat tullessa kohdatuksi hyvin, mutta yksi heistä kertoi huomanneensa vähäistä kielteistä asennoitumista. Kaksi isää sanoi omien sekä perheensä tarpeiden ja toiveiden tulleen yksilöllisesti huomioiduksi. Isät kertoivat erilaisista henkilökohtaisista positiivisista kokemuksistaan, kuten tullessa isänä hyvin huomioiduksi, saaneensa paljon tukea ja keskustelua sekä hyvin rehellistä palautetta asioiden hoidostaan. Huonoina puolina tuotiin esille, että sellaisia isiä on vähän, kenen kanssa voisi jutella sekä huono kokemus siitä, että epäillään käyttäneen päihteitä eikä luoteta. Miinuspuoleksi mainittiin myös se, että on kuullut yleistämistä ja tullut vaihtelevasti ymmärretyksi. Haastattelussa mainittiin myös isän ja äidin aseman eriarvoisuus, vaikka molempien vanhempien sanotaan olevan yhtä tärkeitä. Todettiin edelleen olevan niin, että äiti on vähän tärkeämpi ja äidille annetaan ehkä vähän enemmän mahdollisuuksia kuin isille. Päiväperhossa haastatelluista isistä puolet kertoi saaneensa Päiväperhosta hyvin tukea, mutta sosiaalityöntekijät ovat epäilleet vanhemmuutta ja leimanneet heidät samanlaisiksi toisten päihteiden käyttäjien kanssa. He toivat esille sen, ettei sitä oteta huomioon, että myös isä voi olla vanhempi. Eräs isä koki, että alkuun hänen kohdallaan oli hyvin paljon epäiltyä sitä, pystyykö hän olemaan lapsen kanssa. Hänen mukaansa epäily korostui, koska hän on mies ja isä.

Haastateltavat isät Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla olivat kaikki sitä mieltä, että heidät on otettu hyvin vastaan ja kohdattu hyvin. Heidät on huomioitu hyvin isänä. Puolet isistä koki, että heidät on huomioitu hyvin isänä. Niin ikään puolet

haastatelluista isistä kertoi saaneensa hyvin tukea työntekijöiltä. Eräässä haastattelussa mainittiin, että jos työntekijät olivat huomanneet jotain heitä askarruttavaa, siitä oli keskusteltu haastateltavan kanssa ennen kuin oli tehty johtopäätöstä esimerkiksi siitä, että retkahtaminen on tulossa. Hän kertoi myös pystyvänsä sanomaan asiansa suoraan työntekijöille. Puolet isistä totesi kohtaamisen tulevan esille muun muassa siinä, että osastolla kaikista asukkaista pidetään aika hyvää huolta ja kysellään vointia. Eräs haastateltava oli ollut tyytyväinen siihen, että oli saanut isänä toimia siten, miten oli parhaaksi nähnyt eikä ollut kokenut niin sanotusti turhaa holhoamista. Puolet haastatelluista koki tukevana sen, että voivat perhekuntoutuksessa toimia mahdollisimman pitkälle omana perheenä. Toisaalta tukea, apua ja hyviä ohjeita todettiin myös saatavan tarvittaessa arkisissa tilanteissa lasten hoitoon liittyen.

Luottamus on arvostavan kohtaamisen tärkeä osa, siihen sisältyy vaitiolovelvollisuus sekä asiakkaan parhaaksi toimiminen. Sen syntyyn vaikuttaa se, miten asiakas koee työntekijän luotettavuuden ja sen ylläpitoon se, millaisessa yhteisymmärryksessä töitä tehdään. Luottamuksen säilyvyyden edellytyksinä on asiakkaan kokemus ymmärretyksi tulemisesta sekä hänen aito kunnioituksensa. Myös asiakkaan elämäntarinalla sekä aiemmilla kokemuksilla on oma vaikutuksensa luottamukseen, se vaatii paljon rohkeutta. Luottamus kuten luotettavuuskin ovat vuorovaikutuksen perusarvoja ja vaikuttavat siis oleellisesti asiakassuhteen toimivuuteen. Yhteistyötä on mahdoton toteuttaa ja hoidollisia tavoitteita mahdoton saavuttaa, ilman luottamuksellista suhdetta. Jos asiakkaan asioita luvataan edistää, niin myös pyritään tekemään, ilman, että asiakkaan tarvitsee sen vuoksi miellyttää työntekijää tai erikseen ansaita se käytöksellään. Luottamuksellinen yhteistoiminta edellyttää työntekijältä tiedon ja taidon kartuttamista asiakkaan hyväksi. Työntekijän pitää myös tiedostaa ja myöntää omien taitojensa rajat niin itselleen kuin asiakkaallekin. (Mattila 2008, 23–25.)

7.1.2 Oikeudenmukaisuus

Oikeudenmukaisuus on tärkeää ja asiakas odottaa aina tulevansa kohdatuksi ja kohdelluksi sen mukaisesti. Kukaan ei halua kokea syrjintää, epäjohtonmukaista tai mielivaltaista toimintaa, vaan saada apua ja tukea siinä missä toisetkin. Arvostavan kohtaamisen ja toiminnan tulee pitää sisällään oikeudenmukaiset arvot, syrjinnän ehkäisy sekä reilouden. Tasa-arvoisen kohtaamisen ja kohtelun tunne on merkittävä, asiakkaat odottavat saavansa sellaista palvelua ja tukea, mitä heille on luvattukin. Tämä vaatii työntekijältä oikeudenmukaista asennetta ja työtotta ja asiakkaan persoonan ja ihmisyyden arvostamista. Oikeudenmukaisen ja puolueettoman kohtaamisen tueksi asiakastyössä esimerkiksi työparitoiminta, ratkaisujen perustelut sekä niiden kirjaaminen ovat hyviä toimintamalleja. Ne vahvistavat työntekijän oikeudentuntoa. (Mattila 2008, 27–29.)

Isien haastatteluissa esille nousi heidän näkemyksensä siitä, että työntekijöiden tulisi kohdata heidät johdonmukaisesti ja tasavertaisesti eikä positiivisen palautteen antamisen ohella vähätellä tai pelätä puuttumista esimerkiksi epäasialliseen käytökseen tai epäkohtiin. Se lisää asiakkaan arvostusta työntekijää kohtaan. Jos toisen asiakkaan kohdalla tehdään myönnytyksiä tai joustetaan ja toisen asiakkaan kohdalla ei, tämä johtaa helposti epäluottamukseen työntekijöitä kohtaan. Siitä huolimatta, että työntekijä osaisikin päätökset hyvin perustella. Epäluottamus ja johdonmukaisuuden puuttuminen johtavat epäedulliseen asiakassuhteeseen, hoitotulosten huononemiseen tai jopa hoidon katkeamiseen.

7.2 Isyyden merkitys

Puolet haastatelluista isistä nimesi isyyden merkitsevän vanhemmuutta, huolenpitoa sekä vastuuta. Neljäs isistä mainitsi merkittävänä roolimallina ja esimerkkinä olemisen lapselle. He kokivat tärkeänä opettaa lapselle asioita ja näyttää esimerkillisesti, miten elämässä toimitaan. Eräs isä totesi, että on kiva olla isänä selvin päin ja yksi isä kävi

läpi uutta elämänmuutosta saadessaan ensimmäisen lapsensa. Muuten isyys koettiin välittämisenä ja rakkautena, lapselle hyvän elämän antamisena, ilona, ihmeellisenä, kivana, mukavana, tavallisena perhe-elämänä sekä lastenhoitona. Yksi isä kertoi isyyden merkitsevän tunnetasolla paljon muutakin.

Isyyden merkityksen yhteydessä isiltä kysyttiin, millaisia he haluaisivat isinä olla. Puolet heistä halusi olla läsnä lapsen arjessa, yksi isä kuvaili haluavansa olla kokopäiväisesti isä, joka olisi aina paikalla tai puhelimen päässä lapsen tarvitessa tukea. Neljännes isistä nosti esille haluavansa olla kannustava, yhtä moni rakastava isä. Yksi isä kertoi olevansa tällä hetkellä aika lailla sellainen isä, mitä haluaisikin olla, kunhan päihteet jäisivät pois. Eräs mainitsi haluavansa olla isä, jolle voisi puhua ja joka osaisi keskustella kaikesta, myös erilaisista tunteista, ja näyttää niitä myös. Esille nostettiin myös se, että sallii lasten tehdä virheitä, on aidosti kiinnostunut lapsen asioista ja on hyvänä malliesimerkkinä sekä isäkuvana. Isät nostivat yksittäisinä arvoina esille myös turvallisuuden, rauhallisuuden, läheisyyden, luotettavuuden sekä sen, että olisi isänä huolehtiva, opettava ja tukeva. Yksi isä halusi olla jämpä ja pitää lupauksensa, toinen halusi olla isä ylipäätään. Eräs haastateltu isä kertoi haluavansa osata asettaa lapselle rajoja.

Isät kertoivat myös tulevaisuuden näkemyksistään isänä. Esille tuotiin toive suhteen jatkumisesta samanlaisena tulevaisuudessa, suhteen lapseen koettiin olevan kohdillaan. Erossa olo lapsesta vaikutti luonnollisesti suhteeseen. Haastatellut isät toivoivat ajan vahvistavan suhdetta, suhteen lasten kanssa lähenevän ja syvenevän. Erään isän suurena toiveena oli, että he pysyisivät perheenä terveenä ja yhdessä. Hän totesi myös retkahduksen voivan olevan mahdollinen, vaikkei sitä halunnutkaan ja kertoi elävänsä päivän kerrallaan toivoen, ettei tällaista tilannetta tulisi.

7.2.1 Lapsuuden kokemusten vaikutus isyyteen

On tutkitusti osoitettu, että aina vanhempien rankka päihteiden käyttö ei suoranaisesti johda yli sukupolvien ulottuvaksi päihteiden käytöksi ja tämän perusteella onkin voitu

esittää oikea-aikaisen ja kohdennetun tuen merkityksellisyyttä päihdeperheen elämään ja heidän lastensa tulevaisuuteen. Lapsen voidessa käydä turvallisessa verkostossa läpi kokemiaan traumatisoivia tilanteita hän voi rakentaa tältä pohjalta ymmärrettävän kuvan kokemistaan tapahtumista, mikä edesauttaa psyykkisen hyvinvoinnin saavuttamista. Onkin tärkeää saada katkaistuksi yli sukupolvien jatkuva ketju, jolla on havaittu päih-teiden käytön ohella olevan myös käyttäytymisongelmien lisääntymiseen merkitystä kolmannessa sukupolvessa. (Holmila, Bardy & Kouvonen 2008, 421.)

Holmila ym. (2008) kritisoivat kuitenkin tutkimusten lähtökohtaisesti etsivän tyypillisiä ongelmia ja riskejä päihdeperheissä kasvaneille, vaikka useat näistä lapsista selviytyvät aikuisiässä hyvin päih-teiden kohtuukäytöllä. Tärkeää olisikin tarkastella niitä keinoja ja menetelmiä, jotka edesauttavat lasta selviytymisessä. (Holmila ym. 2008, 422–424.) Työntekijällä on merkittävä rooli ohjauksen ja tukemisen lisäksi myös aidosti läsnä ole-vana kuuntelijana. Järvenpään sosiaalisairaalan työntekijän mukaan isät tuovat myös herkästi esiin omaa lapsuuttaan, niin työntekijöiden kanssa käydyissä keskusteluissa kuin vertaisryhmissäkin. He pohtivat omaa lapsuuttaan ja peilaavat toisiinsa muun mu-assa sitä, kuinka he ovat selvinneet kokemistaan tilanteista.

Niin isien kuin työntekijöiden haastatteluissa tuli esille, että isän koetulla lapsuudella on huomattavan paljon merkitystä hänen toteuttamalleen isyydelle. Työntekijät ovat samaa mieltä siitä, että suurin osa heidän asiakasryhmänsä isistä tulee hyvin rikkonaisista läh-tökohdista. Isät ovat monesti saattaneet kokea lapsuudessaan erilaista väkivaltaa, muun muassa oman isänsä taholta, eläneet täysin isättöminä yksinhuoltajaperheessä tai olleet sijoitettuna lapsuusiässä. Haastateltujen isien kertomuksissa nämä asiat toistuvat vah-vasti. Päihdekuntoutusta läpi käyvien isien tarve vanhemmuuden tukemiseen onkin mo-nessi hyvin ilmeinen, sillä heillä ei välttämättä ole edes käsitystä siitä, kuinka isänä ja vanhempana toimitaan. Tämä johtuu siitä, että isän ja miehen malli on jäänyt heiltä lap-suudessa itseltään saamatta tai kokematta tai siitä, että miehen rooli lapsuuden kodissa on ollut ristiriitainen tai vähäinen.

Useat isät tarvitsevat tai ainakin hyötyvät työntekijöiden ohjauksesta muun muassa ar-jen taitoihin ja hallintaan liittyen sekä siitä, että heille mallitetaan, kuinka lapsen kanssa toimitaan ja ollaan vuorovaikutuksessa. Miehillä todettiin olevan luontainen tarve suo-jella perhettään, mutta käytännön mahdollisuuksien ja lähtökohtien puuttuessa sen to-

teuttamisen olevan täysin mahdotonta. Isät tarvitsevatkin paljon tukea, kannustusta ja positiivista palautetta onnistumisestaan sekä työntekijän läsnäoloa ja keskustelua kasvaakseen isyyteen. Perheen arjesta ja pienestä lapsesta vastuussa oleminen saattaa olla isälle haastavaa ja pelottavaakin, mikäli oma käsitys koetusta isyydestä on puutteellinen. Päiväperhon työntekijöiden näkemyksenä on, että katsoakseen tulevaisuuteen ja rakentaakseen itselleen tervettä ja tasapainoista vanhemmuutta, on vanhemman jonkin verran katsottava taakse ja työstettävä traumoja. Työntekijän tehtävänä ei ole kuitenkaan toistuvasti palauttaa isää menneeseen ja muistuttaa tehdyistä asioista, vaan ensisijainen tehtävä on nähdä isässä hyviä asioita ja tukea siinä realiteettia unohtamatta.

Myös isät itse toivat haastatteluissa esille oman koetun lapsuutensa merkitystä ja sen vaikutusta oman isyytensä toteuttamiseen. Ne isät, jotka olivat kokeneet väkivaltaa, isättömyyttä, vanhempien päihteiden käyttöä, rajattomuutta tai kasvatuksen puutetta lapsuudessaan, saattoivat nyt haluta tehdä omien lastensa kanssa asiat täysin toisin. He kertoivat haluavansa tarjota lapsilleen asioita, mistä olivat itse lapsuudessa jääneet paitsi. Tällaisina asioina isät mainitsivat läsnäolon, harrastusmahdollisuudet, mallin työtä tekevästä vanhemmasta sekä asioiden ratkomisen muuten kuin väkivallalla. Toisaalta myös sellainen toiminta saattoi siirtyä sukupolvelta toiselle, minkä isä myös itse tiedosti olevan haittana lapsen kasvatukselle. Tämä toteutui esimerkiksi antamalla lapselle kaiken tämän haluaman siksi, että isä korvasi tällä poissaoloaan kotoa ja lapsen elämästä.

7.2.2 Isyyden merkitys kuntoutusmotivaatioon

Isiltä kysyttiin haastattelussa, miten isyys vaikuttaa päihdekuntoutukseen. Eräs isä totesi isyyden luonnollisesti vaikuttavan päihdekuntoutukseen. Toinen sanoi lasten olevan iso tekijä itselleen, sillä haluaa isänä olla läsnä oleva ja sellainen, johon voi turvautua ja kellenelle voi puhua asioista. Kolme isistä kertoi lasten motivoivan heitä muutokseen ja yksi heistä totesi lapsen lisäksi myös itsensä takia haluavansa elää päihteittä. Yksi isä totesi, että jos lapsia ei olisi, hän ei olisi edes lähtenyt kuntoutukseen, mutta toisaalta kertoi vieroittautumisen ja kuntoutuksen loppuun viemisen olleen helpompaa siitä lähtien, kun

raskaus oli selvinnyt. Isä kertoi myös tukeneensa raskaana olevaa puolisoaan kuntoutuksen loppuun viemisessä. Haastatteluissa mainittiin myös vauvan syntymisen ja isompien lasten arjen hoitamisen olevan sen verran kiireistä, ettei edes ehditty tai voitu ajatella päihteitä, saati käyttää niitä. Toisaalta ei myöskään haluttu tehdä virheitä. Haastatteluista isistä vain yksi kertoi, ettei lapsi ole motivoinut häntä päihteettömyyteen, koska hän oli lopettanut päihteiden käytön jo ennen raskautta. Tämä isä sanoi kuitenkin haluavansa lapsensa takia elää ilman päihteitä. Lapset nähtiin tärkeinä ja iloa arkeen tuovina. Lapsen nähden ei haluttu olla sekaisin eikä päihteiden käytön takia haluttu joutua enää vankilaan. Päihdekuntoutuksen ja isyyden tuomina etuina yksi isistä nosti esille myös sen, että on kuntoutuksen aikana yrittänyt poistaa käyttäjäkavereitaan.

Ala-Satakunnan Isähankkeen kartoituksessa ilmeni myös, että isät pitivät omaa rooliaan perheessä tärkeänä ja isät myös halusivat tehdä perheensä parhaaksi enemmän (Hulkkonen & Pihkala 2009, 8). Niin ikään Suvi Venäläisen (2010) opinnäytetyössä käy ilmi isyyden vahva merkitys raitistumistavoitteelle ja esimerkiksi lapsen syntymä vaikuttaa isän motivaatioon positiivisesti sekä vaikuttaa isän päihdekäyttöön sitä estäen, erityisesti silloin kun lapsi on läsnä isän elämässä. Toisaalta tutkimuksessa nähdään huonon omantunnon ja syyllisyyden vaikutus edistävänä tekijänä isän motivaatiolle päästä irti päihteistä. Tutkimuksen mukaan vahvistavina tekijöinä motivaatiolle on myös isyyden uusien roolien omaksuminen.

Motivoivana kuntoutuksessa nousi usko siitä, että muutos on omalla kohdalla pysyvää. Tällöin merkityksellisenä omalle motivaatiolle ei nähty sitä, luottaako kukaan muu muutoksen pysyvyyteen. Eräs toinen kertoi aiemmin vastanneensa, että lasten vaikutus päihteettömyyteen on 90 prosenttista, mutta nykyään haluavansa pysyä päihteettömänä puoliksi lastensa ja puoliksi itsensä takia. Jos itse ei halua voida hyvin, ei sitä pysty lapsillekaan esittämään. Isä toteaa monesti aiemmin yrittäneensä olla päihteittä jonkun toisen takia, mutta siitä ei ole tullut mitään ilman omaa tunnetta siitä, että haluaa oikeasti tehdä asioilleen jotain. Motivoivana kerrottiin halu saada elämään niin sanottua mielenrauhaa sekä henkistä hyvinvointia. Muina päihdekuntoutukseen kannustavina tekijöinä isät toivat yksittäisvastauksin esille halun elää normaalia elämää sekä päihdekuntoutuksen voimia antavan vaikutuksen, kun on hetki aikaa pysähtyä.

Sosiaalisairaalan työntekijän mukaan perhekuntoutuksessa olevista perheistä vauvan syntymä ja lapsi ovat kantavia asioita isälle silloin, mikäli hoidon pituus on pari kuukautta. Äidillä motivaatio useimmiten jatkuu tämän jälkeenkin, mikä on luonnollisesti hyvä asia lapsen kannalta, kun äiti pysyy raittiina ja jatkaa jatkohoidoissa. Työntekijän kokemuksen mukaan isille saattaa käydä tässä kohtaa heikommin, sillä kotiin palatessa ja poistuttaessa tiiviin laitoshoidon piiristä entinen elämä tulee lähemmäksi. Tällöin vauva ei kenties pidä isää enää kaidalla tiellä niin hyvin. Näkemyksenä on, että kahden–kolmen kuukauden kotona olon jälkeen isän saattaa olla helpompi retkahtaa ja ettei lapsen tuoma motivaatio päihteettömyyteen ole välttämättä siinä kohtaa riittävän vahva.

Mikäli molemmat perheen vanhemmat ovat päihteiden käyttäjiä, isä saattaa havahtua uudella tavalla omaan vastuuseensa. Työntekijät toteavatkin, että pohjimmiltaan syyt ja motivaatio isän halulle kuntoutua on löydettävä itsestä. Moni isistä tuo kuitenkin lapsen ja lapsen syntymän motivoivana ja kannustava tekijänä esille. He haluavat viettää omien lasten ja perheen kanssa päihteetöntä aikaa. Isät näkevät tavallaan sen arvon, mitä päihteettömyydestä seuraa tai mitä päihteiden käytöllä menettää. Lasten tai kenenkään muunkaan takia päihteettömyys ei ole pitkälle kantavaa, mikäli muutoshalukkuus ei ole omasta itsestä lähtöisin. Vanhemmuus ja raskausaika ovat siis motivoivia ja kannustavia tekijöitä ja isät pystyvät näkemään ne tilaisuutena tai mahdollisuutena kuntoutumiselle. Tämä korostuu etenkin silloin, kun vanhemmat hakevat yhdessä muutosta.

Päihdeongelmaisten toipuminen tapahtuu yksilöllisesti. Liikehdintää käyttämisen ja päihteettömien jaksojen välillä tapahtuu ja toipumisen eteneminen kehittyy jokaisella omaan tahtiin. Toipuminen tapahtuu prosessimaisesti ja toipumisen edellytyksiä on vaikea ennustaa. Oleellista toipumisessa on omat odotukset ja käsitykset sen merkityksestä. Tärkeää on myös oikeanlaisen toipumis- ja hoitomuodon oikea ajoitus. (Kuusisto 2010, 333.) Laadukkaan päihdehoidon tavoitteena oikeaa toipumis- tai hoitomuotoa valittaessa on asiakkaan ja hänen perheensä hyvän elämän edistäminen. Asiakkaalla itsellään on niin sanotusti avaimet kädessään määritellesään sitä, minkä hän itse kokee hyvänä ja työntekijän roolina on tuoda esille sellaisia päihdehoidon muotoja, mitkä tukisivat tätä asiakkaan määrittelemää hyvää elämää. Päihdehoidon laatukriteerien mukaisesti asiakkaan hoitosuunnitelma syntyy asiakkaan ja työntekijän välisen vuoropuhelun tuotoksena ja työntekijä on vastuussa ammatillisten näkemysten esille tuonnista. (Mattila 2008, 60.)

7.3 Vanhemmuuden tukeminen

Järvenpään sosiaalisairaalassa haastatelleet isät kokivat pääsääntöisesti, että he saavat perhekuntoutusosastolla riittävästi tukea isyydelleen silloin, kun sitä tarvitsevat. Niin sanotusti siviilissä puolet isistä koki kuitenkin tuen viranomaistaholta olevan niukahkoa. Yksi isistä totesi kotiympäristössä olevat viranomaiset lähinnä syyllistävänä tahona siitä huolimatta, että oli itse hakeutunut kuntoutukseen voidakseen toteuttaa isyyttään olemalla läsnä lastensa arjessa. Yleisesti ottaen laituskuntoutuksessa olleet isät tunsivat tarvitsevansa tukea ennen kaikkea päihdeettömyyteen, mutta myös vanhemmuuteen arjen asioissa ja käytännön tilanteissa. Myös Päiväperhossa haastatelluista isistä puolet koki saavansa riittävästi tukea isyyteensä ja yksi heistä totesi saavansa tarvittavan tuen isyydelleen luonnolliselta tukiverkostoltaan. Päiväperhossa haastatelluista isistä yhden kokemus oli, ettei tuki ollut hänen tarpeeseensa nähden oikeanlaista, vaikkakin se kenties oli riittävää.

Avohoidosta saatujen tulosten mukaan yhteistyö päihdeongelmaisen ja terapeutin välillä ja päihdeongelmaisen yksilöllisesti huomioitujen tarpeiden vaikutti merkittävästi ongelmasta toipumisen onnistumiseen. Tätä huomioidaan Saarnion mukaan liian vähän hoitomenetelmien rinnalla. (Saarnio 2004, 294- 295.) Puolet Päiväperhossa haastatelluista isistä olisi kaivannut jonkun kertovan, minkälaista tukea on saatavilla. Haastattelussa tuotiin esille toivetta siitä, että mahdollisista saatavilla olevista palveluista kerrottaisiin sen sijaan, että kehoitetaan itse pohtimaan, mitä tukea mahdollisesti tarvitsee. Isät kokevat tämän mahdottomana, sillä eivät tunne palveluita tai tiedä, millaista tukea olisi tarjolla tai saatavilla. Eräs haastateltu kuvasi yrittäneensä selvittää ilman ulkopuolisen tukea, vaikka koki tarvitsevansa tukea isyyteensä. Hän kertoi avun pyytämisen sekä sen vastaanottamisen olleen aiemmin itselleen merkki heikkoudesta ja toimineensa tämän takia itsepäisesti yksin. Yksi Päiväperhossa haastateltu isä koki aiemmin saamansa ohjaustyön turhana, tähän vaikutti tunne työntekijöiden syyllistämisestä. Hän koki kohtaamispaikalta tarjotun tuen itselleen parempana vaihtoehtona, kunhan voi keskustella työntekijän kanssa ilman syyllistämisen tunnetta.

Merkittäviä tekijöitä asiakkaan kuntoutumisprosessissa ovat työntekijän vilpitön kiinnostus ja aito toiveikkuus asiakkaan kuntoutumisen puolesta (Hyytinen 2007, 19). Päiväperhossa toteutetuista työntekijähaastatteluista vahvana esiin nousi ihmisyyden kunnioitus sekä inhimillisyyden huomioiminen. Terapeuttinen allianssin mukaisesti asiakasta kuunnellaan, ollaan aktiivisesti läsnä ja käytetään omattu tieto asiakkaan ja asian hyväksi. Työssä on yritettävä parhaansa luovuttamatta kesken, asiakas on etusijalla. Tavoitteena on asiakaslähtöinen työ ja siihen on pyrittävä. Myös Järvenpään sosiaalisairaan työntekijät painottavat kohtaamisen, kuuntelemisen ja muutokseen auttavan kognitiivisen työskentelyn merkitystä asiakas- ja potilaslähtöisessä työtöteessä. Useimmiten isien kanssa työskenneltäessä lähdetään perusarvopohjasta liikkeelle.

Isät pitivät hyvin tärkeänä osana omassa kuntoutumisessaan henkilökohtaista tukiverkostoaan. Isien tukiverkostot koostuivat omista, heidän kuntouttaviksi kokemistaan tukimuodoista. Toisilla tukiverkosto saattoi muotoutua enemmän viranomaisten antamasta tuesta, kun taas toiset mainitsivat perheen ja ystävien sekä vertaisryhmän tuen tärkeäksi. Keskusteluista saadun tuen merkitystä, oli se sitten sukulaisten, ystävien, vertaisten tai ammatillisten työntekijöiden kanssa käytyä keskustelua, ei voi väheksyä. Myös liikunta, kuntosalilla käynti sekä oman kodin rauha ja arjen säännöllisyys koettiin oleellisena osana arjessa jaksamista. Kuntoutusta tukevinä ja retkahdusta estävinä asioina neljännes haastatelluista isistä toi esille mielekkään tekemisen, kuten opiskelun ja työskentelyn merkityksen päihteettömyydelle. Yksi isistä totesikin, että jos tukiverkosto murenisi, olisi varmasti heikoilla.

7.3.1 Läheisverkosto

Neljännes koki tulevan lapsen syntymän auttavan arjessa jaksamista. Se helpotti päihteettömyyttä ja lisäsi motivaatiota päihteettömyyteen. Niistä isistä, joilla jo oli lapsia, kolme nimesi lapsien ja heidän tuoman ilon auttavan jaksamista. Puolet isistä koki oman perheensä tukevaksi sekä auttavaksi isyyden toteuttamisessa ja päihteettömyydessä. Myös puolison perhe ja sukulaiset koettiin tukevana ja tarvittavana. Yksi piti tärkeim-

pänä tukena perhekuntoutuksessa mukana olevaa puolisoaan. Työntekijät näkevätkin perheen kokonaiskuntoutuksen hyödyllisenä prosessina päihdekuntoutumisessa.

Ystävien merkitys kuntoutuksen tukena koettiin oleellisena ja nimenomaan se, että ystäväpiiristä löytyi muitakin kuin päihteitä käyttäviä ystäviä. Arjessa yksinhuoltajana toimiessa merkityksellisenä koettiin aikuiskontaktit ja niiden mahdollistama arjen tuki keskusteluineen. Eräs haastateltava mainitsi merkityksellisenä leikkipuistossa käynnit lapsen kanssa, jolloin lapsen saaman leikkiseuran ohella voi itse toisen lapsen vanhemman kanssa käydä keskustelua ja jakaa vanhemmuuden kokemuksia lapsen kanssa toimimisesta. Sisarukset mainittiin niin ikään tukevana tahona vanhemmuudelle ja päihteettömyydelle.

7.3.2 Vertaisryhmät ja vertaistuki

Useat isistä kokivat tärkeänä niin kuntoutuksessa ollessaan kuin vapaa-aikanakin vertaistuen merkityksen. Se, että voi keskustella asioista samankaltaisessa tilanteessa olevan isän kanssa, koettiin tukevana ja kuntouttavana. Eräs isä kertoi vertaisryhmän tuovan niin ikään tasapainoa päihdekuntoutukseen. Vertaisryhmästä saadut päihteettömät ystävät ja kaverit mainittiin myös oleellisena tukena vanhemmuudelle ja kuntoutukselle. Niin isät kuin työntekijät toivat esille sen, että isät voivat helposti keskustella omasta tilanteestaan vertaistensa kanssa, toiminnan ohessa. Vertaisten tuki arjessa sekä keskusteluin, että vertaisten toimintatapoja lapsen kanssa seuraamalla, nähdään niin ikään merkityksellisenä osana kuntoutusprosessia.

Työntekijät näkevät myös ryhmät, kuten vanhemmuus- ja päihderyhmän hyvänä menetelmänä päihdekuntoutuksessa. Ryhmät lisäävät hoidon tehokkuutta, mutta myös resursien riittävyttä, kun samanaikaisesti voidaan saada useampi asiakaskontakti. Vanhemmuus- ja päihderyhmissä ammatillisen henkilöstön tuen ohella isät saavat tukea vertaisryhmältä. NA:n (Narcotics Anonymous) eli Nimettömien Narkomaanien vertaisryhmästä kokee laituskuntoutuksessa olevista ja Päiväperhon asiakkaina olevista isistä puolet

saavansa tukea. NA:ssa käyvistä isistä osa käy säännöllisemmin ryhmissä kuin toiset. Ryhmässä saatetaan myös käydä avustamassa vertaisryhmien järjestämisessä, kuten yksi isä mainitsi. Toinen isä kertoi tärkeänä sen, että ryhmässä voi aidosti kertoa omista ongelmistaan toisten ymmärtäessä tilanteen syyllistämättä. Myös NA:n kirjallisuudesta sekä Retkahduksen ehkäisyn teoksesta koetaan raittiina aikoina olevan apua.

Vertaistuesta haetaan apua silloin, kun omasta sosiaalisesta verkostosta on mahdoton saada tukea, esimerkiksi silloin kun sosiaalinen verkosto on myönteinen päihteiden käytölle. Vertaistuki tarjoaa myös pidempiaikaisen avun ja tuen ammatilliseen apuun nähden. Vertaistuesta saa apua ja tukea arjen hallintaan toipujan tähdätessä täysraittiuteen. Vertaistuesta apua hakevat kokevat addiktionsa olevan niin vahva, etteivät selviäisi toipumisesta omalla tahdonvoimalla tai sosiaalisen tukensa avulla. (Kuusisto 2010, 331.)

7.3.3 Perhekuntoutus ja korvaushoito

Työntekijät Järvenpään sosiaalisairaalassa toteavat isien parissa tehtävän työn olevan lähtökohtaisesti muutokseen kannustamista ja asioiden uudelleen opettelua, kognitiivisen työtteen mukaisesti. Työntekijät auttavat isiä arjen hankaluuksien ratkomisessa ja niistä keskustelemisessä. Isyyden tukeminen toteutuu yksilö-, ryhmä- ja parikeskustelujen ohella kaikissa yleisesti käydyissä keskusteluissa arjen tilanteissa. Tällöin ollaan konkreettisesti läsnä tukemassa, auttamassa ja tarvittaessa ohjaamassa isää. Päiväperhossa työntekijä pohtii myös perhekuntoutuksen tärkeyttä perheen kokonaistilanteen kohentamiseksi ja korostaa isän hoidon merkitystä oleellisena. Hän sanoo monella perheellä tulevan parisuhdeongelmia päihteiden jäädessä, mikä saattaa aiheutua osaltaan siitä, että isä saa liian vähän hoitoa.

Arjen kohtaamisen ja keskustelujen lisäksi isän vanhemmuuden tukemisen työmenetelmiin kuuluvat muun muassa vanhemmuusryhmät. Myös toiminnalliset menetelmät auttavat isän vanhemmuuden tukemisessa. Tällaisia ovat lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnollistaminen videoinnin avulla sekä valokuvaus, jolla rakennetaan perheen sisäistä vuorovaikutusta. Myös vanhemmuuden arviointia toteutetaan osana työskentelyä läpi kuntoutusjakson ja sitä saatetaan osalla perheistä painottaa per-

heen lähettävän tahon puolelta. Sosiaalisairaalan perhekuntoutuksessa olevan työntekijän mukaan resurssit toteuttaa yksilölähtöistä työtä ovat tällä hetkellä kohtuullisen hyvät ja perhekuntoutusosaston henkilökunnan tietotaitotaso suhteessa työnkuvaan lähes ensiluokkaista.

Järvenpään sosiaalisairaalassa todetaan perhekuntoutuksen työmenetelmien olevan hyvät. Työparityöskentely koetaan hyvänä toimintamallina perheen kanssa kokonaisuutena työskenneltäessä. Usein isien kanssa työskentelyssä lähdetään liikkeelle perusarvopohjasta sekä isän ja miehen roolin rakentamisesta perheessä. Koska moni isä tulee kuntoutukseen vasta siinä vaiheessa, kun puoliso on saattanut olla jo jonkin aikaa raskaana, nähdään isien vanhemmuutta tukevan työn ohjautuvan usein niin kutsuttuun mentalisäätiötyöskentelyyn. Tällä tarkoitetaan kykyä pitää mielessä oman mielen ja tarpeiden lisäksi myös lapsen lähtökohdat ja tarpeet. (Kalland 2012, 24.)

Vanhemmuutta tukevana isien haastatteluissa mainitaan säännöllinen arki ja käytännön neuvot arjen toiminnoissa lapsen kanssa. Työntekijöiden mukaan useat päihdekuntoutuksessa olevat isät tarvitsevat tukea vanhemmuuteen kasvamiseen ja heitä tulisi tukea tässä kaikin keinoin kuntoutuksensa aikana. Perhekuntoutuksessa isien vanhemmuutta tuetaan arjen tilanteissa, joissa ollaan läsnä ja tukemassa konkreettisesti tilanteisiin puuttamalla, auttamalla ja ohjaamalla. Tavoitteena on kaikesta huolimatta perheen mahdollisuus elää niin normaalia arkea kuin suinkin mahdollista niissä olosuhteissa ja rakenteissa, mitä laitospuoleisessa perhekuntoutuksessa on tarjota. Tärkeää perhekuntoutusjaksolla on voida kohdata myös niitä tunteita ja vaikeuksia sekä arjen pulmia, mitä myös kotona kohtaa, saaden mahdollisuuden ja tilaa keskustella niistä työntekijöiden kanssa. Haastatellut isät kokevatkin mahdollisuuden toimia itsenäisesti perheenä, niin paljon kuin mahdollista, vanhemmuutta tukevana ja myönteisenä asiana.

Kaikki laitospuoleisessa perhekuntoutuksessa olevat isät kokivat kuntoutuksen vanhemmuutta tukevaksi. Koska kaikilla laitospuoleisessa olleilla haastateltavilla isillä päihdekuntoutus kaiken kaikkiaan oli vasta alkuvaiheessa, he kokivat siinä hetkessä tärkeimmän tuen olevan päihdepuoleen ja päihteettömyyden hallintaan suuntautuvaa. Kuntouttavan korvaushoidon merkityksen keskusteluineen ja tehtävineen koki päihteettömyyden tukemisessa tärkeimmäksi puolet isistä. Jo tieto siitä, että korvaushoito voidaan aloittaa, mikäli retkahdusriski on lähellä, auttoi yhtä isää päihdekuntoutuksessa. Korva-

ushoidossa olevat isät totesivat korvaushoidon merkityksen päihteettömyyteen olevan huomattava. Yksi isä kertoi korvaushoidon ansioista pitkien päihteiden hakumatkojen, rikollisen toiminnan, rahan menon sekä puolisolta salailun jääneen pois.

Myös kuntoutusjakson pituuden selviämisen katsottiin auttavan jaksamaan arjessa. Koska kaikilla perheillä ei ole kuntoutusjaksolle tultaessa tarkkaa tietoa kuntoutusjakson pituudesta, vaan se voidaan määritellä kuntoutusjakson aikana yhdessä perheen muiden viranomaistahojen kanssa, on kuitenkin epätietoisuuden poistamiseksi tärkeää saada tieto jakson arvoidusta kestosta mahdollisimman nopeasti. Tämä auttaa arjessa jaksamista ja puolet laituskuntoutuksessa haastatelluista isistä toikin tämän esille.

7.3.4 Muu ammatillinen tuki ja verkostokeskeinen työskentely

Verkostokeskeisen työskentelyn tarkoituksena on verkoston jäsenten kontaktien lujittaminen ja keskinäisen luottamuksen lisääminen. Kontaktien lujittaminen ja luottamuksen lisääminen edes auttaa asiakkaan kynnyksen madaltamista turvautua verkostoon muun muassa erilaisissa kriiseissä. Verkosto kokoaa jäsenet ja näkökulmat asiakkaan ja hänen lastensa hyödyksi päihderiippuvuuden sekä vanhemmuuden kanssa työstämiseen. (Ryy-nänen 2001, 109.) Päihteistä kuntoutuvan ihmisen sosiaalisten verkostojen on havaittu olevan usein keskimääräistä niukemmat. Sosiaalisten verkostojen kapeneminen selittyy osaltaan sillä, että päihdeaddiktit hakeutuvat omiin alakulttuureihinsa, mitkä eivät tue päihteettömyyttä ja toisaalta sillä, että asenteet päihteiden käyttäjiä kohtaan ovat monesti kielteisiä. Verkoston merkitys on täten hyvin tärkeä, sillä toiset ihmiset ovat monin tavoin tärkeitä vanhemman selviytyäkseen päihderiippuvuudestaan. (Ryy-nänen 2001, 114.)

Suomessa vuonna 2011 toteutetussa kansainvälisestäikin merkittävässä Lasinen lapsuus-tutkimuksessa on todettu verkostotyöskentelyn ja moniammatillisen yhteistyön olevan tärkeässä asemassa perhettä ja lasta autettaessa. Kuitenkin työntekijöillä nähdään olevan sillä saralla vielä kehittämisaluetta yhteistyön tehostamiseksi ja tiedonkulun jakamiseksi

eri ammattikuntien välillä. Myös resurssipula joissain ammattikunnissa, kuten sosiaalityöntekijöillä ja koulukuraattoreilla, mainittiin yhtenä syynä tiedon siirtämisessä aiheutuviin katkoksiin. Yhtenä syynä nähtiin niin ikään olevan työntekijöiden kynnys tehdä lastensuojeluilmoitus, vaikka huolta perheen kokonaistilanteesta nähtäisiinkin. (Roine, Ilva & Takala 2010, 42–43.)

Haastateltavien isien ja heidän perheidensä ammatillisen tuen piiriin kuului päihdekuntoutuksen, klinikoilta päihdeettömyyteen saatavan tuen ja lasten päivähoidon lisäksi myös sosiaalityöntekijöitä sekä lastensuojelun perhetyötä. Osa isistä pohtii lastensuojelusta ja sosiaalityöntekijöiltä saadun tuen merkitystä ja mainitsee kokevansa tältä taholta tulevan tuen lähinnä eräänlaisena uhkana. Niin Päiväperhossa kuin Järvenpään sosiaalisairaalassa isät mainitsevat tarvittaessa saatavan lastenhoitoavun olevan oleellinen tukimuoto. Myös lapsen tai lasten säännöllinen päivähoito koetaan merkityksellisenä oman jaksamisen kannalta. Päiväperhossa puolet isistä koki Päiväperhossa käyntien tuovan tukea arkeensa, eräs isä pohti myös tapaamisseulojen tietynlaista tuen merkitystä. Laitoskuntoutuksessa oleva isä kertoi jatkoperhekuntoutusjakson toisaalla olevan niin ikään oleellinen tuki päihdekuntoutukselle, ennen perheen kotiin paluuta.

Keskustelut koetaan pääsääntöisesti hyvin tärkeänä osana kuntoutusta. Tällaisina isät kokevat niin yksilökeskustelut, parikeskustelut yhdessä puolison ja omatyöntekijän kanssa kuin yleensäkin kaikki työntekijöiden kanssa käydyt keskustelut. Työntekijöiden haastatteluissa korostetaan omatyöntekijöiden, yksilökeskustelujen ja työparityöskentelyn ohella verkostotyöskentelyn merkitystä oleellisena tukimuotona isän kuntoutuksessa. Isän ja omatyöntekijän välisen vuorovaikutuksen toimivuus kuin myös työntekijän tavoitettavuus, tarvittaessa myös puhelimitse, nähdään tärkeänä isien haastatteluissa.

Terhi Laineen (2006) tutkimuksessa myös turvakotien työntekijät mainitsevat, että olennaista asiakaskontaktissa on yhteisymmärryksen ja vuorovaikutuksen syntyminen ja saavuttaminen. Yhteisymmärrys asiakkaan ja työntekijän välillä syntyy herkkyydestä ja yleisinhimillisestä ihmisyydestä, jotka mahdollistavat neuvoteltavuuden ja tasavertaisen kanssakäymisen. Niin sanotun kumppanuuden kautta työntekijä voi syyllistämättä kuunnella asiakasta, mutta se ei yksinään riitä auttamaan asiakasta hänen tilanteessaan. Reflektiivisen työotteen toteutumiseen tarvitaan kumppanuuden ohella myös työnteki-

jän sanallistamista tilanteissa, jotka ovat asiakkaalle ristiriitaisia ja hämmennystä aiheuttavia. (Laine 2006, 8, 12.)

Niin Päiväperhossa kuin sosiaalisairaalassa työntekijät pitävät tärkeänä kaikkien lähetävien tahojen kanssa tehtävää yhteistyötä sekä moniammatillisuutta. Sosiaalisairaalassa verkostotyöskentely on olennainen työmuoto perhekuntoutuksessa olevan perheen parissa. Perhekuntoutusjakson aikana perheellä on pääsääntöisesti noin viisi verkostokokousta. Niissä suunnitellaan yhdessä perheen ja heidän oman kuntansa avohoidon yhteistyötahojen kanssa hoidon kulkua päihdekuntoutuksen edetessä, myös vanhemmuuden tuen tarpeet huomioiden. Myös puolet Järvenpään sosiaalisairaalassa haastatelluista isistä ilmaisi verkostokokouksen merkityksen itselleen. Yksi isistä kertoi kokevansa kiitollisuutta siitä, että verkostoneuvottelussa on lastensuojelun lisäksi samanaikaisesti useampia tahoja mukana. Hän mainitsi helpottavana ja tukevana myös perhekuntoutuksen työntekijöiden ja oman kunnan päihdelääkärin läsnäolon verkostossa ja sanoi uskovan, että kokouksessa käytävät asiat ja suunnitelmat menevät hänen ja perheen osalta tällöin niin kuin pitääkin.

Isän päihdehoidon tukena Päiväperhon työntekijät nostavat esille yksilökeskustelujen ja päihderyhmien painoarvon sekä päihdehoitotahojen kanssa tehtävän yhteistyön. Optimi on, että isän päihdekuntoutusta tuetaan Päiväperhosta käsin, mutta aina paras mahdollinen ei toteudu. On tärkeää, että säännöllisiä tapaamisia on niin asiakkaan itsensä, omatyöntekijöiden sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijänkin kanssa.

7.4 Päihdekuntoutuksen haasteet

Laitoskuntoutuksen haittana isät kertoivat olevan luonnollisten sosiaalisten suhteiden vähenemisen, kuten sukulaisten ja ystävien kanssa ylläpidetyt suhteet. Haittoina isät mainitsevat myös mahdollisen työssäkäynnin keskeytymisen sekä sen, ettei normaaleja arkiasioita tarvitse tehdä. Osastojakson huonona puolena eräs isä mainitsi myös tilan sekä oman rauhan puutteen. Etuina kolme neljästä laitoskuntoutuksessa olevasta isästä

näki sen, että laitosympäristössä on helpompi vieroittautua ja olla päihteittä. Varsinaiset haasteet päihteettömyydelle nousevat esille vasta kotiin mentäessä. Haasteellisena kolme neljästä isästä kokikin kotiin paluun käyttöympäristöineen ja -kavereineen. Puolet heistä nosti esille keskustelun tärkeyden retkahduksen estämiseksi.

Laitoshoidossa saavutettujen tulosten pysymisen edellytyksenä on tiivis ja pitkäkestoinen jatkohoito kuntoutuksesta kotiin päästäessä. On havaittu, että usein sen kaltainen jatkohoito, mihin kuntien resurssit antavat mahdollisuuden, on osalle päihdekuntoutuvista vanhemmista riittämätön. Laitoksesta kotiin palaaminen on suuri muutos vanhemmalle ja vaatii paljon voimavaroja yhteisön tuen jäädessä pois. Tällöin onkin vaarana, ettei asiakas sitoudu jatkohoitoon ja jää tuen tavoittamattomiin. Myös erilaisten avoimuuden palveluiden, tuettujen asumismuotojen ja erilaisten jatkohoitomallien puutetta pidetään tärkeänä kehittämishaasteena tulevaisuudessa. (Andersson 2001, 62.) Perheen kuntoutumisen edellytyksenä laitospäästämisen ohella on pitkään jatkuva avoimuuden tuki, lastensuojelun asiakkuus kuin myös kaikki muu perheen saama tuki. Näiden kaikkien tahojen yhteinen ponnistelu prosessin etenemiseksi ja toteutumiseksi on kuntoutumisen näkökulmasta merkityksellistä. (Hyytinen 2007, 16.)

Eräs isä mainitsi sosiaalityöntekijän haittaavan kuntoutustaan, tämän määrittäessä hänelle tukea, mikä ei käytännössä tuo helpotusta vaan vaikuttaa täysin päinvastoin. Hän toteaa sosiaalityöntekijän varmasti tarkoittavan hyvää, mutta kokemus on kaikkea muuta. Isä nostaa esimerkiksi psykologin luona käynnit, mitkä aiheuttavat muun muassa poissaoloja töistä. Esille isien haastatteluissa nousee myös se, että avokuntoutus yhdistettynä lapsen yksinhuoltajuuteen on raskasta ja jopa mahdotonta ja vaatii paljon henkisiä voimavaroja. Jos tämän lisäksi on vielä esimerkiksi vertaisryhmiä, ei aikaa lapselle eikä omalle hengähdystauolle jää ja ulkopuolinen apu on tarpeen. Haastatteluista isistä yksi kokee jaksavansa hyvin ja haluavansa alkaa opiskella tai mennä työharjoitteluun. Myös toinen isä pohtii opiskelun tai kurssin merkityksellisyyttä kuntoutumisessaan, sillä aikaisemmin retkahdukset ja päihteiden käyttö ovat aiheutuneet nimenomaan järkevän tekemisen puutteesta. Molemmat isät kokevat tämän tukevan päihteettömyyttään ja tuovan muuta merkityksellistä elämäänsä.

Päihdetyö on haastavaa ja asiakassuhteissa tunteiden kirjo saattaa olla hyvin monialainen, niin työntekijällä kuin asiakkaallakin. Yleensä päihdehoito perustuu vapaaehtoi-

suuteen ja asiakas on osallisena oman hoitonsa suunnittelussa. Yksilöllisen hoitopolun valinta toteutetaan ilman painostusta, kunnioittaen asiakkaan asiantuntevuutta oman elämänsä suhteen. Vapaaehtoisuus luo toisaalta myös oman haasteensa päihdehoidolle, koska päihdeongelmaisella vapaaehtoisuus tarkoittaa useimmiten jonkin tilanteen, kuten lapsen kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton määrittämää pakkoratkaisua. Lapsen menettämisen pelon vuoksi tai lapsen takaisin saamiseksi päihdeongelmainen on valmis hoitoonsa, mihin hän ei ehkä muuten olisi valmis. Tällöin hoitoon sitoutumisen lähtökohdat ja motivaatio eivät ole ihanteelliset, vaikkakin asiakas niihin sitoutuisi. (Mattila 2008, 56–57.)

Päiväperhon työntekijät korostavat, että jokainen asiakas tulee kohdata häntä arvostaen. Työntekijällä pitää olla oma tahto tehdä työtä ja hänen täytyy olla kiinnostunut, utelias ja innostunut auttamaan ihmistä tämän polulla eteenpäin. Työntekijät tuovat haastatte- luissa esille, että avoin ja suora ajattelu ja sanominen, realiteetti teorian suhteen sekä suoraan puhuminen siitä, miltä itsestä tuntuu jonkun asiakkaan kanssa toimiessa, on tärkeää. Työtä tehdään omalla persoonalla, joten tunteista on tärkeää puhua. Eettinen asen- noituminen ei estä rankkojen interventioiden tekemistä ja suoraan puhumista. Työnteki- jät kokevat, että Päiväperhon resurssit asiakaslähtöisen työn toteuttamiseen ovat hyvät. Työntekijät pohtivat, että heidän tietyissä palveluissa on vielä hiomista, kuten siinä kuinka intensiivisesti ja minkälaisella otteella niitä toteutetaan.

Siinä, missä työntekijällä on myös asiakkaalla velvollisuus ja oikeus kantaa vastuu omasta elämästään sekä valinnoistaan. Jokainen on itse vastuussa omista ratkaisuisistaan ja päätöksistään; toisen autonomian ja ihmisyyden kunnioittaminen on tärkeää. Jos asia- kas kieltäytyy päihdehoidostaan se saattaa turhauttaa häntä auttavaa ja tukevaa työnteki- jää. Se on kuitenkin päihdetyön arkea ja asiakkaan ratkaisuihin pitää vain mukautua. Asiakkaalla on oma elämänsä ja tapansa sitä elää. Työntekijän ja asiakkaan erimielisyy- det siitä, mikä asiakkaalle olisi parhaaksi, ovat osa päihdetyötä. Tärkeää on huomioida se, että asiakkaat ovat erilaisia ja heille sopivat erilaiset lähestymistavat. Erilaisia lähes- tymistapoja tulisi myös arvostaa. Yksi hyvän päihdehoidon merkki on se, että yhteistyö jatkuu asiakkaan kanssa vastoinikäymisistä huolimatta ja asiakkaan kannalta oikeiden valintojen sekä ratkaisujen etsimistä jatketaan yhdessä. (Mattila 2008, 57, 59.)

Yli puolet haastateltavista isistä kokee uupumisen riskinä retkahdukselle. Isät korostavat uupumisen tiedostamisen ja ennakoimisen sekä lapsen hoitoavun pyytämisen tärkeyttä tällaisessa tilanteessa. Eräs haastatelluista isistä toteaa, että päihteiden tilalle tullut toiminta voi mennä ylikin ja silloin saattaa ylikuormittua. Tällöin jotain pitää karsia pois elämästä, itseään pitää muistaa kuulostella päivän mittaan. Päiväperhon työntekijöiden mukaan päihteiden tilalle täytyy tulla jotain täyttämään jäljelle jäävä tyhjiö, jotain järkevää tekemistä, että isä voi kokea itsensä tarpeelliseksi ja tärkeäksi. Toisille tämä voi olla liikuntaa tai kuntosalilla käyntiä, myös isän kanssa käytävät keskustelut ovat hyviä, mutta joka tapauksessa isät tarvitsevat tämän lisäksi muutakin. Esille tuodaan asian niin sanottuna kääntöpuolena se, että esimerkiksi kuntosalilla käymiseen voi saada aikaisiksi riippuvuuden.

Isien haastatteluista nousee esille myös erään isän kokemus siitä, että työntekijät ovat vaikeuttaneet keskittymistä perheeseen ja päihteettömyyteen. Eräs isä kertoo jatkuvan epäilyn vaikuttavan häneen itseensä, puolisoonsa ja yleensäkin elämiseen. Toinen isä kokee myös turhauttavana sen, kun viranomaisverkostoissa epäillään ja pelätään retkahdamista ja päihteiden käyttöä, tekee hän kuinka tahansa. Eräs isistä kokee, että häntä syyllistettiin hoitoon ja kuntoutukseen hakeutumisesta sanomalla, että korvaushoito ei riitä siihen, että perhe voi pitää lapset kotonaan. Isän näkemyksensä on, etteivät viranomaiset kannustaneet häntä ja hänestä tuntui, että heidän perheensä haluttiin lähinnä hajottaa. Isä toteaa, että tällaisesta toiminnasta löytyy hänen mukaansa niin kutsuttu itsensä toteuttava ennuste, kun apua pyytäessä rankaistaan. Toisaalta hän pohtii, että jos hän ei olisi pyytänyt apua hankkien kadulta päihteet, niin tällöin viranomaisten taholta ei olisi reagoitu mitenkään. Kolmas isä mainitsee turhien epäilyjen tuovan kuntoutukseen paljon lisähaastetta ja saavan hänet hermostumaan. Hän kertoo salille tai lenkille lähdön auttavan itseään purkamaan turhautumistaan.

7.5 Tutkimuksessa esille nousseet kehityskohdat

Kaikki tutkimukseen osallistuneet työntekijät kokevat tärkeänä isän huomioimisen alusta lähtien perheen kokonaiskuntoutumisen näkökulmasta. Päiväperhossa nähdään tärkeänä myös se, että isät osaisivat sanoa, minkä he kokevat heitä auttavan ja miksi he kokevat sen heitä auttavan; miten päihdehoitoajatuksen saisi houkuttavaksi. Isien pitäisi olla rohkeampia ja uskaltaa vaatia Päiväperhosta palvelua ja tulla näkyvämmiksi, että he saisivat itselleen tärkeitä palveluita. Pohdintaa herättää myös miesten erilaiset toimintatavat isän ja miehen roolissa. Miehen roolissa haluaa ehkä jotain toiminnallista ja konkreettisesti tuntuva päihteiden tilalle, isän roolissa ehkä tarvitsisi keskustelua ja pehmeämpää lähestymistapaa.

7.5.1 Yksilökeskustelut

Puolet Päiväperhossa haastatelluista isistä nostaa esille keskustelujen merkityksen. Keskustelut koetaan hyvinä, mutta siihen vaikuttaa keskustelun toinen osapuoli. Yksi isä sanoo, että kun on oikeasti jotain sydämellä, niin katsoo kyllä kenelle alkaa asiaa selvittää. Myös omatyöntekijöihin pitäisi yhden isän mielestä saada vähän vaikuttaa. Useat isät toivovat yksilökeskusteluja enemmän. Järvenpään sosiaalisairaalassa haastatelluista isistä kolme tuo merkityksellisenä esille tarpeen henkilökohtaisten keskustelujen lisäämisestä. Isät painottavat keskustelujen tärkeyttä retkahduksen estämiseksi sekä oman päihdekuntoutuksen työstämiseksi.

Eräs Päiväperhossa haastatelluista isistä toteaa, että kaikki pitäisi ottaa huomioon enemmän yksilöinä ja ymmärtää, että kaikille ei toimi samat jutut, sillä päihderiippuvaisetkin ovat erilaisia. Yleistäminen koetaan ongelmana, sillä silloin jää yksilöiden kuuluuus pois, jolloin jokainen päihdekuntoutuja leimautuu samaan kategoriaan. Tämä on erään isän mukaan ongelmana kaikessa sosiaali- ja lastensuojelutyössä. Myös Anna Kulmala (2006, 56) toteaa tutkimuksessaan, että ihmisten kategorisointiin liitetään usein

sellaisia ominaisuuksia ja piirteitä, joita ei välttämättä tarkastella riittävän kriittisesti puhuttaessa yksittäisestä henkilöstä. Vaikka yksilö hyväksyykin asiantuntijoiden luokittelun itsestään, vastustetaan ympäristön luomia ennakkokäsityksiä.

Päiväperhon työntekijähaastatteluissa yksilökeskustelujen merkitystä korostetaan. Päiväperhon hoitotiimissä yksilökeskustelut kuuluvat molemmille vanhemmille, kun taas kohtaamispaikalla isän täytyy osata pyytää niitä. Yksilökeskustelua ei isälle tarjota samalla tavalla kuin äidille. Haastatteluissa nouseekin esille isän huomioimisen tärkeys alusta alkaen. Isät pitäisi kohdata samalla intensiteetillä kuin äidit jo ensimmäisellä tapaamiskerralla. Isällekin tulisi antaa lupa kokea olevansa tarvittu ja saada Päiväperhosta apua. Lisäksi esiin nousee myös ajatus siitä, että olisi hyvä määritellä se työntekijä, joka kohtaa isän tai vanhemmat, jolloin yksi työntekijä kohtaisi äidin ja toinen isän.

Puolet Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla haastatelleista isistä tuo esille psykologilla käyntien tarpeen. Hyödyllisenä mainitaan myös mahdollinen päihteiden käytön tiedostamiseksi täytettävä kaavake, jonka avulla voitaisiin pohtia syvemmin syitä ja lähtökohtia omaan päihteiden käyttöön. Haastattelussa todetaan oleellisena oman päihteiden käytön syyn tiedostamisen merkitys toipumiselle.

7.5.2 Toiminnallisuus ja isäryhmät

Järvenpään sosiaalisairaalassa haastatellut isät toivovat toiminnan, kuten pajojen toteuttamisen lisäämiseksi, vähän lisää henkilökuntaa. Kolme neljästä isästä toivoi ohjattua toimintaa, kuten puutöitä tai muuta vastaavaa. Haastatteluissa mainittiin myös ilta-ajan toimettomuus, johon ohjattua toimintaa toivottiin sijoitettavan. Myös yhdessä lasten kanssa toteutettavaa ohjattua toimintaa toivottiin. Lasten ja vanhempien yhteisesti toteutettavaksi toiminnaksi ehdotettiin lapsille järjestettyä askartelua yhdessä vanhempien kanssa sekä lasten ja vanhempien yhteistä ohjattua liikuntaa. Päiväperhossa järjestetyt lasten kanssa tehtävät retket saivat positiivista palautetta, ne koettiin erittäin hyvinä. Pohdintaa isissä herätti se, miten yhdistää ohjattu toiminta arjessa jo olemassa oleviin

toimintoihin, kuten päihdekuntoutukseen, työhön tai lastenhoitoon. Se koettiin aikataullisesti haastavana ja se korostui etenkin yksinhuoltajaisien kohdalla.

Kaikki haastatellut isät kokivat, että isille pidettävä ryhmä voi olla hyödyllinen. Eräs isä totesi isäryhmän oleva tärkeä siksi, että kaikki isistä eivät tiedä, mitä isyys pitää sisälleen ja ryhmässä tästä voisi yleisesti keskustella. Isä mainitsi myös, että isät voivat ottaa asioita itsestään selvyytenä, vaikka eivät oikeasti niistä mitään tiedäkään. Toinen isä puntaroi isäryhmän mahdollisena heikkoutena sitä, että isät eivät välttämättä kerro aidosti totuutta ongelmistaan toisten miesten edessä.

Päiväperhon työntekijähaastatteluissa käy niin ikään ilmi isäryhmän tarve, mikä tarvitsisi heidän mielestään asiaan paneutuneen ja siitä innostuneen työntekijän. Ryhmän toiminnan kerrotaan olevan haastatteluhetkellä suunnitteluvaiheessa. Järvenpään sosiaalisairaalan haastatellut työntekijät toteavat, että isäryhmiä voisi olla ajoittain ja tarvittaessa. Työntekijät korostavat tilanteen mukaista reagointia ja työmuotojen ja –menetelmien muokkaamista kulloinkin vallitsevan ryhmän tarpeiden mukaan. Kehitettävänä kaikki heistä näkevät perheryhmät ja niiden toiminnallisuuden osuuden lisäämisen sekä ylipäänsä perhetyöskentelyn.

7.5.3 Luottamuksellisuus

Luottamusongelma tuli esille kaikkien Päiväperhon isien haastatteluissa, yksi isistä sanoi sen vaikuttavan motivaatioon kuntoutua. Väärät syytökset, epäily, niin sanottu kyttääminen ja syyllistäminen aiheuttavat vastareaktiona ajatuksen, miksi edes yrittää, kun ei uskota kuitenkaan. Luottamukseen vaikuttaa erään isän mukaan myös se, ettei asiakasta kuunnella tarpeeksi. Yksi isä harmitteli sitä, että kaikki työntekijälle puhutut asiat kirjataan ylös tietokoneelle. Hän oli sitä mieltä, että se vaikuttaa negatiivisesti asiakkaiden haluun keskustella, koska hänen mukaansa kirjatut puheet saatetaan myöhemmin kääntää itseä vastaan. Hänen mielestään kirjaamiskäytäntö aiheuttaa epäluottamusta työntekijöitä kohtaan ja vaikuttaa siten, ettei kukaan puhu enää mitään.

Eräs Päiväperhossa haastateltu isä toi esille sen, että työntekijöiden pitäisi seurata asiakkaiden kuntoa tarkemmin, etenkin perhekuntoutusosastolla sekä kriisiosastolla. Toisaalta yksi haastatelluista isistä toi esille sen, että asiakkaan vastuun ottamista omista teoistaan voisi korostaa ja olla enemmän. Hän sanoi, että joskus jos jotain on sattunut, niin asia on käsitelty hänen mielestään liian kevyesti. Hänen mielestään olisi hyvä, että asiakkaan tilannetta tai asiaa katsottaisiin yksilöllisesti ja ohjattaisiin ennaltaehkäisevästi ottamaan vastuu omasta elämästään.

7.5.4 Yleistä kehitettävää

Järvenpään sosiaalisairaalassa haastatelluista isistä puolet sanoi, että hoitajaksojen pituuksiin tulisi kiinnittää huomiota. Hoitajakset ovat tällä hetkellä heidän mielestään liian lyhyitä kuntoutumiseen. Toisaalta pitkät hoitajakset mainittiin haasteellisena sosiaalisten suhteiden sekä arkisten toimintojen ylläpitämisen kannalta. Muina kehityskohtina isät toivat yksittäisvastauksin esille intervallijaksot, joihin yhdistettäisiin tiiviit keskustelut kuntoutumisen etenemiseksi. Myös asioiden hoitamisen joustava mahdollisuus laitokuntoutuksesta käsin ennen kotiin lähtöä nähtiin tarpeellisena.

Järvenpään sosiaalisairaalassa haastatellut työntekijät toteavat toimintamenetelmiensä olevan yleisesti ottaen hyvät. Kaksi heistä mainitsee mentalisaatiotyöskentelyn kehittämisen ja siihen kouluttautumisen tarpeellisuuden. Lapsilähtöisyyttä ja toiminnallista työtettä perhekuntoutuksessa sanoi kehittävänsä kaksi kolmesta. Muina kehityskohtina nähdään vanhemmuuden arviointi, isyyden tukeminen ja kolmen sukupolven huomiointi työskentelyssä.

Päiväperhon työntekijähaastatteluissa pohdintaa herätti ajatus kuntoutukseen tulevasta ja siihen sitoutuvasta pariskunnasta, joka on motivoitunut hoitamaan itseään korvaushoidolla. Päiväperhossa mietittiin, että perheen hyvinvoinnin voisi olla järkevää tukea niin, että isän korvaushoito voitaisiin mahdollisesti siirtää perhekuntoutusjakson ajaksi

Päiväperhoon. Tällöin perhe voisi rauhassa keskittyä kuntoutukseen. Tämä ajatus lähti liikkeelle Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosaston toimintatavasta, mihin vanhempien mahdollinen korvaushoito siirretään laituskuntoutusjakson ajaksi.

Päiväperhossa haastatelluista isistä eräs pohti, voitaisiinko kriisiosastolle tulevat, päihetyneet asiakkaat ohjata ensin omaan huoneeseen selviämään eikä antaa heidän olla yleisissä tiloissa, koska niissä on lapsiakin. Lisätoiveena hän esitti, että asiakashuoneiden oven yläpuolisiin ikkunoihin laitettaisiin verhot, näin asiakkaat saisivat nukkua rauhassa eikä yleisten tilojen valot häiritsisi. Yksi isistä sanoi, että Päiväperhosta saa paljon myös hyvää tukea. Konkreettisina esimerkkeinä hän mainitsi sen, että kohtaamispaikalla saa ruoan melkein joka arkipäivä ja myös vaatteita voi katsella lapselle jos on tarvetta.

8 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastattelut toteutuivat tutkimusetiikan mukaisesti perustuen vapaaehtoisuuteen ja haastateltujen isien kanssa tehtyyn sopimukseen haastatteluun suostumisesta. Haastateltavien tietosuojasta huolehdittiin hävittämällä nauhoitteet litteroinnin jälkeen sekä litteroitu analysointimateriaali tutkimuksen valmistuttua. Saatu aineistomateriaali sisälsi kattavasti informaatiota tutkimuksen sisällön ja tutkimuskysymyksen näkökulmasta. Haastateltavat vastasivat totuudenmukaisesti tutkimuksessa asetettuihin kysymyksiin ja näin tutkimustulokset ovat luotettavia. Tutkimuksen luotettavuutta on lisätty hyödyntäen aiempia tutkimuksia sekä käyttäen tukena muuta tutkimukseen liittyvää teoria-aineistoa. Tutkimus toteutettiin yhteistyötahoja haastateltavia kunnioittaen ja salassapitovelvollisuutta noudattaen. Tutkimustulokset vastaavat aiempia tutkimuksia, joita opinnäytetyössä hyödynnettiin soveltuvin osin.

Isän rooli on muuttunut yhteiskunnallisesti työelämän ahertajasta lapsen tasavertaisemmaksi kasvattajaksi. Isän asema äitiin verrattuna nähdään suhteellisen tasavertaisena päihdekuntoutuksessa. Kehitettävää päihdekuntoutuvan isän kohtaamisen ja tukemisen suhteen on etenkin valtakunnallisella tasolla edelleen huomattavasti, vaikka isän ja äidin asema ovatkin hieman lähentyneet toisiaan. Isä on alettu huomioimaan enemmän perheen hyvinvoinnin näkökulmasta, kun isän merkitys lapsen kasvulle ja kehitykselle on tiedostettu. Merkittävää perheen kokonaiskuntoutumisen näkökulmasta on, että isä otetaan hoidossa ja kuntoutuksessa aiempaa paremmin huomioon jo raskauden alkuvaiheessa. Palvelujärjestelmää tulee kehittää myönteisemmäksi isien lähtökohdista käsin ja täten vanhempien päihdekuntoutus tulee toteuttaa samanaikaisesti.

Isät kokevat, että heidät kohdataan päihdekuntoutuksessa yksilöllisesti pääsääntöisesti suhteellisen hyvin. Asiakaslähtöisyys on työntekijöille tärkeää ja sen mukaista kohtamista myös isät odottavat saavansa. Isät näkevät epäoikeudenmukaisen kohtelun hoitoa

haittaavana tekijänä sekä riskinä retkahdukselle. Työntekijöiden esittämät epäilyt retkahtamisesta loukkaavat ja lisäävät luottamuspulaa työntekijöitä kohtaan. Syyllistäminen lisää epäluottamusta, etenkin isän aidosti yrittäessä parhaansa ja tekemällä kaikkensa todistaakseen olevansa hyvä vanhempi.

Lapsuuden kokemukset vaikuttavat usein isyyden toteuttamiseen. Yli sukupolvien jatkuvan sosiaalisen perimän ketju on tärkeää saada katkaistuksi päihteiden käytössä. Myös aiempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että päihteiden käytön siirtymistä sukupolvelta toiselle ennakoivat sellaiset tapaukset, joissa isällä on oma lapsuuden kokemus päihdeperheessä kasvamisesta ja päihteitä käyttävistä vanhemmista. Nämä kokemukset vaikuttavat myös käsitykseen isyydestä sekä siihen, millaiset lähtökohdat päihdekuntoutuvalla isällä on lähteä isyyttä toteuttamaan. Toisaalta haastattelut antavat vahvistusta aiemmissa tutkimuksissa todettuun seikkaan siinä, että isyyttä halutaan myös toteuttaa omista kokemuksista poiketen.

Isyys nähdään motivoivana ja kannustavana tekijänä päihteettömyydelle sekä haluna viettää päihteetöntä aikaa lasten kanssa. Työntekijän oleellisena tehtävänä on olla läsnä ja kohdata isä aidosti, ohjaten sekä auttaen heitä tarvittaessa. Keskustelujen merkitystä vanhemmuuden ja päihdekuntoutumisen tukena ei voi vähätellä ja isät toivovat säännöllisiä yksilökeskusteluja omatyöntekijän kanssa. Vastauksista ilmenee myös se, että isän ja omatyöntekijän tai keskustelukumppanin keskinäisellä henkilökemialla on merkitystä. Ilman toimivaa vuorovaikutusta ei synny luottamuksellista suhdetta ja isien mielestä tähän tulisi voida itse vähän vaikuttaa. Yksilökeskusteluissa isät painottavat syyllistämättömän asenteen lisäksi luottamuksellisuutta sekä arvostavaa kohtaamista.

Kuten aiemmissa tutkimuksissa on todettu, myös haastatellut isät ja työntekijät näkevät riskinä päihteettömyydelle siirtymän laitospäästöksestä takaisin kotiin, jolloin isät perheineen tarvitsevat hyvin tiivistä ja pitkäaikaista tukea. Tässä kohtaa monien kuntien tulisi lisätä resurssejaan, jotta niin isien kuin heidän perheidensä kokonaiskuntoutus pidemmällä aikavälillä mitattuna toteutuisi. Täten voitaisiin välttyä mahdollisilta retkahduksilta sen tuomine seurauksineen. Isät mainitsevat myös uupumuksen riskinä retkahdukselle, joten tuen merkitys arkeen on isän jaksamisen kannalta oleellista. Perheen kanssa toimivien työntekijätahojen välinen yhteistyö nähdään isän päihteettömyyttä tukevana.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että myös palvelun tai perheolojen muutokset ovat herkkä kohta, missä isät tarvitsevat tukea. Parisuhdemuutosten ohella lasten sijoittaminen ja huostaanotto, mutta myös lapsen kotiin paluu ovat kohtia, missä isät jäävät helposti yksin. Isät kaipaavat niin ikään apua löytääkseen itselleen tarpeensa mukaisen palvelun tai tukimuodon ja he kokevat palveluohjauksen tärkeänä. Oikeanlaisten, yksilöllisten tukimuotojen ja tuen tarpeen yksilöllinen huomiointi on tärkeää. Isillä ei ole tietoa tarjonnasta tai siitä, mistä voi hakea palvelua ja he kokevat jäävänsä tässä kohtaa yksin epä tietoisuutensa kanssa. Sosiaalityöntekijät eivät aina tue isien mukautumista tarpeeksi ja tämä saattaa mutkistaa isien arkea. Isän oikeuksista kertominen nähdään myös tarpeellisena. Isät toivovat niiden läpikäyntiä esimerkiksi omatyöntekijän kanssa.

Tutkimuksesta käy ilmi niin vertaistuen kuin erilaisten verkostojenkin tärkeys isälle. Kuten myös Ala-Satakunnan Isä-hankkeessa todetaan, olisi toivottavaa ottaa isän ja tämän lapsen isovanhemmat mukaan osaksi perheiden tukea kuntoutumisprosessissa (Hulkkonen & Pihkala 2009, 27). Mikäli mahdollista, voisi isovanhempien lisäksi hyödyntää myös muita perheen luonnolliseen tukiverkostoon kuuluvia läheisiä. Monet isät kokevat oman ja kumppanin perheen lisäksi myös sisaruksensa sekä päihteettömät ystävänsä merkityksellisessä asemassa tukemassa heidän kuntoutumistaan ja vanhemmuuttaan. Tämä tuleekin nähdä voimavarana perheen kuntoutumisprosessissa. Niin ikään vertaistuen merkitys on usealle isälle hyvin oleellinen tuen muoto, oli se sitten vapaa- muotoisempaa kanssakäymistä tai ryhmämuotoisesti toteutettua.

Ne isät, joilla on korvaushoito päihdekuntoutuksen tukena, kokevat sen merkittävänä osana kuntoutumistaan ja arjessa jaksamistaan tehtävineen sekä omahoitajakeskusteluineen. Jo tieto siitä, että korvaushoito on mahdollista aloittaa tarvittaessa, edesauttaa kuntoutumista. Perhekuntoutus kokonaisuudessaan nähdään erittäin oleellisena osana perheen kokonaiskuntoutumisessa. Myös muu ammatillinen tuki, moniammatillisuus ja verkostokeskeinen työskentely koetaan vanhemmuutta sekä päihteettömyyttä tukevana. Perheen kanssa tekemisissä olevien tahojen ja verkostojen yhteistyö on merkittävää.

Tutkimuksen aikana esille nousseina, isien vanhemmuutta tukevana kehitysajatuksina, nähdään niin isien kuin työntekijöiden taholta muun muassa toiminnallisuuden kehittäminen. Ne isät, joilla oli jo vähän isompia lapsia, kokivat, että yhdessä lapsen kanssa

toimiminen tukee olennaisesti heidän isyyttään päihdekuntoutuksen ohella. Toiminnalliset ryhmät, järjestetyt tapahtumat sekä ohjatut toiminnat yhdessä lapsen kanssa koetaan isyyttä tukevin muotoina. Myös pelkästään isille suunnatut toiminnat, kuten isäryhmä saivat kannatusta. Isäryhmien toiminnassa haluttiin yhdistää joustavasti niin keskustelua kuin aktiviteetteja. Arjen muiden toimintojen sekä ryhmätoiminnan yhteensovittaminen koettiin kuitenkin joidenkin isien suunnalta haasteena. Isät korostivat muutenkin ryhmätoiminnan vapaamuotoisuutta, toisaalta myös työntekijät tilanneherkkyyttä kokoontumisissa.

Isyyttä pitäisi tutkia lisää äitiydestä erillään. Äidin ja isän eriarvoisuus näkyi myös opinnäytetyön lähdemateriaalissa, jonka haasteena oli vanhemmuuden yhteiskunnallinen äitikeskeisyys. Mahdollisten jatkotutkimusten kannalta tärkeitä ovat toiminnallisuuden toteuttamiseen sekä yksilökeskusteluiden merkitykseen liittyvät aiheet. Toisaalta päihdekuntoutuvat isät kokonaisuutena on vähemmän tutkittu kohderyhmä, joten useita aihealueita löytyy. Myös isyyden tukemisen ja päihdekuntoutuksen merkitystä perheen kokonaisyhyvinvoinnille on oleellista tutkia lisää. Isän aseman ja näkyvyyden lisääminen kaiken kaikkiaan on tärkeää.

Opinnäytetyö vahvisti tekijöiden ammatti-identiteettiä ja toi syvyyttä ammattietiikkaan. Tutkimus vastasi työelämän tarpeeseen antaen äänen päihdekuntoutuvan isän vanhemmuuden tukemisen tarpeeseen. Isien kokemusten ja työntekijöiden näkemysten myötä olemme nostaneet opinnäytetyössämme kehittämisideoita isän vanhemmuuden tukemiseen. Isien ja työntekijöiden osallistumishalukkuus tutkimukseen oli myönteistä ja heidän kokemuksensa on tuotu rehellisesti esille yhteistyötahoja arvostaen.

9 LÄHTEET

- Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.) 2004. Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Keuruu: Vastapaino.
- Andersson, Maarit 2001. Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Diakonia–ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia–ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Diakonia–ammattikorkeakoulun julkaisuja C Katsauksia ja aineistoja 17. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Havio, Marjaliisa; Inkinen, Maria & Partanen, Airi 2009. Päihdehoitotyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Helsingin yliopisto i.a. Sosweb – sosiaalityön työmenetelmät. Voimavarakeskeinen sosiaalityö. Viitattu 17.9.2012.
<http://www.helsinki.fi/sosiaalityo/tietoa/sosweb/sivut/voimavarakeskeinen.htm>.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelujen teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Holmberg, Jan 2010. Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Holmila, Marja, Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra 2008. Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008): 4. Viitattu 29.3.2013.
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100218/holmila.pdf?sequence=1>.
- Hulkkonen, Mikko & Pihkala, Hannu 2009. Paljon melua isästä! Ala-Satakunnan isähanke 2005 – 2008. Loppuraportti. A-klinikkasäätiö. Viitattu 17.9.2012.
<http://www.lasinenlapsuus.fi/Page/dcee9885-d408-4f33-b569-6e3596012f77.aspx>.
- Huttunen, Jouko 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Juva: PS- Kustannus.

- Huttunen, Jouko 2010. Isyyden muutokset. Tasa-arvoa erovanhemmuuteen-projekti. Lahti 5.10.2010. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Hyytinen, Riitta 2007. Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Isyyslaki 1975. Viitattu 17.9.2012.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750700?search\[type\]=pika&search\[pika\]=isyyslaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750700?search[type]=pika&search[pika]=isyyslaki).
- Järvenpään sosiaalisairaala 2011. Kognitiivis-behavioraalinen työote. Viitattu 9.9.2012.
<http://toimipaikka.a-klinikka.fi/jarvenpaa/palvelut3>.
- Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari (toim.) 2011. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Kalland, Mirjam 2012. Reflektiivinen kyky vanhemmuudessa - näkökulma varhaisen vanhemmuuden tukemiseen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Viitattu 1.4.2013. <http://hameenpiiri-mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/5e6e19f522dbab14b1e63efa8a1e66b2/1364818804/application/pdf/258715/Mirjam%20Kalland%20-%20RF%20vanhemmuudessa%20-%20Tampere.pdf>.
- Kolehmainen, Jani 2004. Osallistuva isä - muuttunut mies? Teoksessa Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani 2004. Isäkirja. Keuruu: Vastapaino.
- Koski-Jännes, Anja & Hänninen, Vilma 2004. Läheiseni on päihdeongelmainen. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kotiranta, Risto 2009. Isyyttä alihankintana. Narratiivinen analyysi sijaisisänä toimivien miesten identiteetin rakentumisesta. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto. Viitattu 17.9.2012. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00113.pdf>.
- Kulmala, Anna 2006. Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampereen yliopisto. Akateeminen väitöskirja. Viitattu 28.4.2013.
<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67610/951-44-6615-2.pdf?sequence=1>.
- Kuusisto, Katja 2010. Kolme toipumisreittiä. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010):3. Viitattu 25.3.2013 <http://www.stakes.fi/yp/2010/3/kuusisto.pdf>.
- Käkönen, Heidi & Lyytikäinen, Maria 2012. Mä en muista ihan tarkkaan sitä aikaa, kun mä oon yrittäny pyyhkiä sen mielestä. Isien kokemuksia lapsen huostaanotosta. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsingin toimipaikka. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

- Laine, Terhi 2006. Työntekijäidentiteetit turvakodissa – etäisyyttä, kumppanuutta ja tulkintaa. *Janus* 14 (2) 2006. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Viitattu 28.4.2013. http://www.sosiaalipoliittinenyhdistys.fi/janus/0206/2_06_Laine.pdf.
- Lainiala, Lassi 2010. Perhepolitiikan uudet tuulet - Perheen paluu. *Perhebarometri* 2010. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 13.9.2012. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/6b5ef528556e536da48ee7c56d759ca2/1347565648/application/pdf/1019557/Perhebarometri%202010_net.pdf.
- Lappalainen–Lehto, Riitta; Romu, Maija–Liisa & Taskinen, Mailis 2008. Haasteena päihteet. *Ammatillisen päihdetyön perusteita*. Helsinki: WSOY.
- Lastensuojelulaki 2007. Viitattu 15.8.2012. [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search\[type\]=pika&search\[pika\]=lastensuojelulaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search[type]=pika&search[pika]=lastensuojelulaki).
- Levonen, Minna & Nummela, Johanna 2012. Ylisukupolvinen päihdeongelma. Päihdeperheessä kasvaneiden kokemuksia. Lahden ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 28.3. 2013. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/44831/Levonen_Minna_Nummela_Johanna.pdf?sequence=1.
- Mattila, Kati–Pupita 2008. Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisöissä. Jyväskylä: PS–kustannus.
- Metteri, Anna (toim.) 1996. Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki: Sosiaalityöntekijäin Liitto r.y. Edita Oy.
- Nätkin, Ritva 2006. *Pullo, pillerit ja perhe*. Juva: PS-kustannus.
- Oksanen, Jukka 2007. Pro gradu tutkielma: Terapeuttinen allianssi sosiaaliterapeutin työn näkökulmasta. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.
- Paajanen, Pirjo 2006. Päivisin leiväntuoja, iltaisin hoiva-isä. Alle 3-vuotiaiden esikouluikäisten lasten näkemyksiä ja kokemuksia isyydestä. *Perhebarometri* 2006. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 14.9.2012. <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/aa006c85d542ae879698c6850a5035c3/1347616244/application/pdf/237276/Perhebarometri%202006.pdf>.
- Partanen, Airi; Moring, Juha; Nordling, Esa & Bergman, Viveca (toim.) 2010. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Suunnitelmasta toimeenpanoon 2009. Helsinki: Kirjoittajat ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu

- 19.9.2012. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/53837d85-321b-4694-90ad-a2332abaea71>.
- Peitsalo, Peter 2008. Miesryhmät – teoista sanoihin. Miessakit ry:n julkaisuja 2008:1. Helsinki: Miessakit ry.
- Pirkanen, Henna 2011. Alkoholi, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimustavan valintaan. Vantaa: JTO.
- Päihdehuoltolaki 1986. Viitattu 16.8.2012.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041?search\[type\]=pika&search\[pika\]=p%C3%A4ihdehuoltolaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041?search[type]=pika&search[pika]=p%C3%A4ihdehuoltolaki).
- Päihdelinkki i.a. Päihdehuollon laatusuositukset. Viitattu 20.9.2012.
<http://www.paihdelinkki.fi/tietoiskut/612-paihdehuollon-laatusuositukset>.
- Roine, Mira, Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.) 2010. Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteiden käytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. Helsinki: A-klinikkasäätiö. Viitattu 29.3.2013.
http://www.apua.info/File/412d965b-76f2-4276-900b-d09a49404d68/Lapsuus_P%C3%A4ihhteiden_Varjossa_web.pdf.
- Ryynänen, Seija 2001. Verkostokeskeinen työ. Teoksessa Andersson, Maarit 2001. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki: Ensi- ja turvokotien liitto.
- Saarnio, Pekka 2004. Päihdeongelmista toipumisen punaista lankaa punomassa. Viitattu 23.3.2013. [http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/408F8B7C-EA71-4205-B81A-6A5038060E84/0/304saarnio .pdf](http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/408F8B7C-EA71-4205-B81A-6A5038060E84/0/304saarnio.pdf).
- Sosiaali- ja terveysministeriö 1999. Isätoimikunta: aikaa perheelle ja tukea vanhemmuuteen. STM tiedottaa. Tiedote 69/99. Viitattu 15.9.2012.
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/tiedote/tied99/haotiedote240.htm>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. Päihdepalvelujen laatusuositukset. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2002:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen Kuntaliitto. Viitattu 19.9.2012.
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/paihdepalvelu/paihdepalv.pdf>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 19.9.2012.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5197397&name=DLFE-18303.pdf.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen asetus opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä. Viitattu 16.8.2012.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080033>.

Sosiaaliportti i.a. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 9.9.2012.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

[FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lastensuojelunpaihdeyto/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lastensuojelunpaihdeyto/).

Söderström, Kerstin & Skårderud, Finn 2013. The good, the bad, and the invisible father a phenomenological study of fatherhood in men with substance use disorder. *Fathering*. Vol.11, no.1. Viitattu 28.4.2013.

<http://mensstudies.metapress.com/content/3385w64664844w04/>

Terapianetti 2013. Vanhemmuuskortit. Viitattu 17.3.2013.

http://www.terapianetti.fi/?page_id=68.

Tienvieri, Sanna 2011. Isien kokemuksia kohtaamisesta sosiaalityöntekijöiden kanssa. Helsingin yliopisto. Sosiaalityö- ja sosiaalipsykologian tutkimuskeskus. Pro gradu –työ.

Tieteen seurain valtuuskunta 2011. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Ohjeet tutkijoille. Viitattu 8.9.2012. <http://www.tenk.fi/ohjeet.html>.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Venäläinen, Suvi 2010. Kyllä se lapsi on ollut pelastava enkeli, ihan sillee suoraan sanottuna. Isyyden vaikutus motivaatioon raitistua kuntouttavassa päihdehoidossa. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Vilén, Marika; Leppämäki, Päivi & Ekström, Leena 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Juva: WS Bookwell Oy.

Vilhula, Anna 2007. Sosiaalinen perimä. Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura. Viitattu 28.3. 2013.

http://www.mielenterveysseura.fi/files/64/Sosiaalinen_perima.pdf.

Vilka, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vuori, Jaana 2004. Johdanto isyyksien tutkimiseen. Teoksessa Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Keuruu: Vastapaino.

LIITE 1: Isien haastattelukysymykset

ISYYS

Mitä isyys sinulle merkitsee?

Millainen isä haluaisit olla?

Miten toteutat isyyttäsi arjessa?

Mitkä asiat koet arjessa lapsen kanssa toimivan? Missä onnistut?

Mitkä asiat koet haasteellisina arjessa?

Mitä arjen tuki sinulle merkitsee?

Saatko mielestäsi tarpeeksi/oikeanlaista tukea isänä?

Millainen toiminta tukee mielestäsi parhaiten isyyttäsi?

VANHEMMUUDEN TUKEMINEN PÄIHDEKUNTOUTUKSESSA

Miten sinut huomioidaan isänä?

Miten koet tulevasi kohdatuksi?

Mitä lisähaasteita oma päihdekuntoutuksesi tuo arjessa jaksamiseen?

Millaisen tuen piiriin kuulut tällä hetkellä?

Mistä tukesi muodostuu? Onko saamasi tuki sellaista, jota toivot/ tarvitset?

Kohdataanko omat/ perheesi tarpeet yksilöllisesti? Kerro esimerkkejä.

Mistä tukesi tällä hetkellä muodostuu?

Minkälaista tukea koet tarvitsevasi?

Mitkä asiat auttavat sinua vanhempana jaksamaan arjessa/ päihdekuntoutuksessa?

KEHITYSKOHTIA

Mitä toivot lapsen ja itsesi väliseltä suhteelta tulevaisuudessa? Mikä sitä vahvistaa?

Mikä auttaisi sinua saavuttamaan toiveidesi mukaisen isä-lapsi-suhteen?

Miten toivoisit palvelua kehitettävän?

Mitä haluaisit sanoa/ehdottaa työntekijöille toiminnan kehittämiseksi?

LIITE 2: Johtajien/ työntekijöiden haastattelun aiheet

PALVELU

- Palvelun valtakunnallinen asema
- Organisaatorakenteen kuvaus
- Palvelun kuvaus: päihdekuntoutuksen näkökulma, lastensuojelun näkökulma
- Työn tavoitteet ja tarkoitus
- Työtä määrittelevät arvot ja teoriat
- Etiikan ja laatusuositusten näkyvyys työssä

ISYYDEN TUKEMINEN

- Näkemys isien tuen tarpeesta
- Isän kohtaaminen: asema suhteessa äitiin, isän oikeuksien huomioiminen
- Isän vanhemmuuden tukeminen
- Isän päihteettömyyden tukeminen
- Isien kanssa tehtävän työn muodot, työmenetelmät
- Keinot ja resurssit toteuttaa asiakaslähtöistä työtä

KEHITYSKOHTIA

- Työmuotojen ja –menetelmien toteutuminen käytännössä;
mikä toimii, missä kehitettävää
- Toiveita tutkimukseen liittyen

LIITE 3: SUOSTUMUS HAASTATTELUUN OSALLISTUMISESTA

Opiskelemme Järvenpään Diakonia-ammattikorkeakouluissa sosionomeiksi ja teemme opinnäytetyömme päihdekuntoutuksessa olevan isän vanhemmuuden tukemisesta. Tämän haastattelun tarkoituksena on kerätä tutkimusaineistoa opinnäytetyöhömmme antaen teille isille mahdollisuuden tuoda omia kokemuksianne ja kehitysideoitanne esille. Haastattelut toteutamme Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla sekä Tampereen kaupungin Päiväperhossa. Haastattelut ovat täysin vapaaehtoisia ja haastateltavalla on oikeus kieltäytyä tutkimuksesta tai keskeyttää se ilman, että sillä on vaikutusta hänen oikeuteensa saada hoitoa tai muita tarvitsemiaan palveluita. Nauhoitettuamme haastattelut, minkä jälkeen litteroimme eli kirjoitamme auki käsitellen haastateltaviltamme saamaamme tietoa luottamuksellisesti. Hyödynnettyämme haastattelumateriaalin opinnäytetyöhömmme, eli käsiteltyämme ja analysoituamme sen, hävitämme nauhoitteet ja litterointimateriaalin. Emme tuo opinnäytetyössämme esille mitään sellaista tietoa, mistä haastateltava olisi tunnistettavissa tai mistä olisi haastateltavalle haittaa. Haastateltavan henkilöllisyys salataan ja saadut tiedot käsitellään luottamuksellisesti.

Olemme kiitollisia jokaisesta saamastamme haastattelusta, sillä ne ovat tutkimuksellemme erittäin arvokkaita. Annamme mielellämme lisää tietoa tutkimuksestamme.

Yhteistyöstä kiittäen

Tiina Harju ja Anna-Leena Taivalaho

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Järvenpää

Annan suostumuksen haastatteluun

Järvenpäässä/ Tampereella ___ / ___ 2012

Haastateltavan allekirjoitus